

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

**AZERBAYCAN'DA ÖĞRENİM GÖREN ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİ DÜZEYİ İLE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Ganira HASANLI

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temmuz, 2019

TELİF HAKKI

2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu Ek Madde 40 hükümleri çerçevesinde (Ek:22/2/2018-7100/10 md.) “*Lisansüstü tezler yetkili kurum ve kuruluşlar tarafından gizlilik kararı alınmadıkça, bilime katkı sağlamak amacıyla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından elektronik ortamda erişime açılır.*”

Araştırmacılar tezlerin tamamı veya bir bölümünü yazarın izni olmadan ticari veya mali kazanç amaçlı kullanamaz, yayınlamayaz, dağıtamaz ve kopyalayamaz. Ulusal Tez Merkezi Web Sayfasını kullanan araştırmacılar, tezlerden bilimsel etik ve atıf kuralları çerçevesinde yararlanırlar.

YAZARIN

Adı : Ganira

Soyadı : HASANLI

Bölümü : Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

İmza :

Teslim Tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı : Azerbaycan da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

İngilizce Adı : Investigation of the relationship between empathy level and personality characteristics of university students in Azerbaijan

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Ganira HASANLI

İmza:

KABUL VE ONAY

Ganira HASANLI tarafından hazırlanan “**Azerbaycan’da Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Empati Düzeyleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ondokuz Mayıs Üniversitesi **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalı, **Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı**’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Başkan: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Üye: (Unvanı Adı Soyadı)

(Anabilim Dalı, Üniversite Adı)

Bu tezin **Eğitim Bilimleri** Anabilim Dalı, **Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı**’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Tarihi: __/__/____

Prof. Dr. Ali ERASLAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

(İmza ve Mühür)

Aileme ve tüm sevdiklerime

TEŐEKKÖRLER

Bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan, her aőamada benden destek bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen, titiz ve sağduyulu çalıőmalarıyla beni yōnlendiren danıőmanım Dr. Őđretim Üyesi Yaşar BARUT'a , yōksek lisans eğitimim dōneminde benden maddi ve manavi desteğini esirgemeyen değerli Mōdōrōm Sayın Rauf VELİYEV'e, yōksek lisans Őđrenimim boyunca bilgi ve deneyimleriyle bize ilham veren tōm bōlōm hocalarıma ve hayatımın her dōneminde yanımda olup bana destek veren aileme, en baőta annem Őlker FERZELİYEVA olmak ũzere en içten duygularımla teőekkōr ederim.

Samsun, 2019

Ganira HASANLI

**AZERBAJCAN'DA ÖĞRENİM GÖREN ÜNİVERSİTE
ÖĞRENCİLERİNİN EMPATİ DÜZEYİ İLE KİŞİLİK
ÖZELLİKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Ganira HASANLI

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

ÖZ

Bu araştırmada Azerbaycan da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyi ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada öğrencilerin empati düzeyi ile kişilik özellikleri arasında ilişki olup olmadığı, empati düzeyinin cinsiyete ve fakülteye göre anlamlı düzeyde ($p < .01$ - $p < .05$) farklılaşp farklılaşmadığı, kişilik özellikleri ile empati düzeyi arasında anlamlı düzeyde ilişki olup olmadığı bulmak amaçlanmıştır. Araştırmamızın evreni Bakü de iki farklı devlet üniversitesinde (Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Deniz Akademisi) dört farklı bölümde öğrenimlerine devam etmekte olan 547 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Bilgi toplama vesaiti olarak, üniversite öğrencilerinin empati düzeylerini ölçmek için Empatik Eğilim Ölçeği, üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerini belirlemek için ise Eysenck Kişilik Envanteri Kısa Formu kullanılmıştır. Neticelere dayanarak yapılan bütün literatür taramaları ve ölçeklerin uygulaması sonucunda elde edilen veriler, SPSS istatistik programı kullanılarak değerlendirilmiş, sonuçlar Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Katsayısı tekniği, t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile tetkik edilmiştir. Araştırma sonucunda; öğrencilerin empati düzeyleriyle kişilik özelleikleri arasında manalı bir ilişki çıkmamıştır. Empati düzeyleri de cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Aynı zamanda empati düzeyinin fakülteye göre farklılık göstermediği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler : empati, kişilik, üniversite öğrencileri

Sayfa Sayısı : 67

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT

**INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
EMPATHY LEVEL AND PERSONALITY CHARACTERISTICS
OF UNIVERSITY STUDENTS IN AZERBAIJAN**

MS Thesis

Ganira HASANLI

ONDOKUZ MAYIS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June 2019

ABSTRACT

In this study, the relationship between empathy level and personality traits of students studying in Azerbaijan is investigated. The aim of the study was to find out whether there is a relationship between empathy level and personality traits, and whether the level of empathy differs significantly from gender and faculty ($p < .01$ - $p < .05$) and there is a significant relationship between personality traits and empathy levels. The universe of our research consisted of 547 university students studying in four different departments at two different state universities (Baku State University, Azerbaijan State Naval Academy). As a data collection tool; Empathic Tendency Scale was used to measure the empathy levels of the students and Eysenck Personality Inventory Short Form was used to determine the personality traits of the students. As a result, the data obtained as a result of all literature review and applications were evaluated by using SPSS statistical package program and the results were analyzed with Pearson Product Moment Correlation Coefficient technique, t-test and one-way analysis of variance (ANOVA). As a result of the research; no significant relationship was found between the empathy levels and personality traits of the students. Empathy levels do not show a significant difference according to gender. At the same time, it was determined that the level of empathy did not differ according to the faculty.

Key Words : empathy, personality, university students

Number of Pages : 67

Advisor : Asst. Prof. Dr. Yaşar BARUT

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI.....	II
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
KABUL VE ONAY	V
TEŞEKKÜRLER	VII
ÖZ.....	VIII
ABSTRACT.....	X
TABLolar LİSTESİ.....	XIV
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
I. GİRİŞ.....	1
1.1 Araştırmanın amacı	5
1.2 Problem cümlesi	5
1.3 Alt Problemler	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
1.4 Denenceler	6
1.5 Varsayımlar	5
1.6. Sınırlılıklar	6
1.7 Tanımlar	7
1.8. Araştırmanın önemi	8
İKİNCİ BÖLÜM	9
II. KURAMSAL ÇERÇEVE.....	9
2.1. Empatiye İlişkin Kavramsal Çerçeve.....	9
2.1.1. Empatinin Tarihçesi	9
2.1.2. Empatinin Tanımı.....	9
2.1.3. Empatiyle İlgili Kuramlar	10
2.1.4. Empati ve Kavramlar Karmaşası:	11
2.1.5. Ben-Merkezcilik (Ego-Santrizm) ve Empati	14
2.1.6. Empatinin Bileşenleri	15
2.1.7. Bilişsel Empati (Cognitive).....	15
2.1.8. Duygusal Empati (Affective).....	15
2.1.9. Algısal Empati (Perceptual).....	16
2.1.10. Empatik Tepki Basamakları.....	17
2.1.11. Empati Eğitimi	19
2.1.12. Empati ile İlgili Araştırmalar	20

2.2. Kişilik.....	24
2.2.1. Kişilik Özellikleri.....	32
2.2.2. Kişiliği Oluşturan Faktörler	34
2.2.3. Kişilik Kuramları.....	37
2.2.4. Kişilikle İlgili Yaklaşımlar	38
2.2.5. Kişilik ile İlgili Araştırmalar	40
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	47
III. YÖNTEM.....	47
3.1 Araştırma Deseni.....	47
3.2 Evren.....	47
3.3 Örneklem.....	47
3.4 Veri Toplama Araçları.....	48
3.4.1 Kişisel Bilgi Formu	48
3.4.2 Empatik Eğilim Ölçeği	48
3.4.3 Gözden Geçirilmiş Eysenick Kişilik Testi	48
3.5 İşlem.....	49
3.6 Verilerin Analizi	49
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	51
IV. BULGULAR.....	51
BEŞİNCİ BÖLÜM	55
V. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	55
5.1 Sonuç.....	55
5.2 Tartışma	55
5.3 Öneriler	58
KAYNAKÇA	60
EKLER.....	65

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları	53
Tablo 2. Empati Puanları Regresyon Modeli Değişim İstatistikleri Fakötelere Göre Empati Puanları Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	53
Tablo 3. Empati Puanları Regresyon Analizi Sonuçları	54
Tablo 4. Cinsiyete Göre Empati Puanları Bağımsız Gruplar İçin T-Testi Sonuçları	
Hata! Yer işareti tanımlanmamış.	
Tablo 5. Fakötelere Göre Empati Puanları Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Tablo 6. Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Empati Puanları Tek Yönlü ANOVA Sonuçları	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.

SİMGELER VE KISALTMALAR

ADDA	Azerbaycan Devlet Deniz Akademisi
ANOVA	Tek Yönlü Varyans Analizi
BDÜ	Bakü Devlet Üniversitesi
EEÖ	Empatik Eğilim Ölçeği
EKA-GGK	Eysenck Kişilik Anketi Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu
EKT-GG	Gözden Geçirilmiş Eysenick Kişilik Test

BİRİNCİ BÖLÜM

I. GİRİŞ

Günümüzde psikiyatri ve psikoloji sahasında sıklıkla rastladığımız empati oldukça önemli bir kavramdır. Klinik, gelişim, sosyal psikoloji, iletişim psikolojisi ve okul psikolojik danışmaları gibi psikolojinin farklı dallarında empati ile ilgili çeşitli araştırmalar yapılmasına bağlı olarak çok sayıda araştırma sonucu ve bilgi birikimi oluştuğu görülmektedir. 1920'lerde ortaya çıkan empati kavramı günümüzde de geniş bir biçimde kullanılmaktadır. Empatiye verilen genel tanımda, bireyin kendisini karşısında bulunan diğerinin yerine koyarak, olay ve olgulara onun gözünden bakması, o bireyin duygu ve düşüncelerini doğru bir şekilde hissetmesi, anlaması ve bununla beraber bunu ona iletmesi olarak açıklanmaktadır. Bir farklı şekliyle empati, diğer bireyin aktardığı duygusal içeriğin ve aynı zamanda duygusallığın nedenini yansıtan sözlü bir yanıt olduğu belirtilmektedir. Empati, diğerinin düşünce ve duygularına ilişkin çeşitli anlamların nesnel bir şekilde farkında olmakla beraber, diğerinin duygu ve düşüncelerini temsili bir şekilde yaşama olarak tanımlanmaktadır. Empati, kendini karşısındakinin yerine koyup onun duygu ve düşüncelerini doğru anlamak olarak tanımlanmaktadır (Dökmen, 2000).

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamının her döneminde başkalarıyla ilişki kurmak zorundadır. Diğerleriyle ilişki kurmak, insanın temel gereksinimlerden biridir. İnsan ilişkilerindeki temel motivasyonlardan biri, ilişkideki bireylerin, karşısındaki tarafından yaşantılarının, duygularının ve düşüncelerinin anlaşılması ihtiyacını duymasıdır. (Kaya ve Siyez, 2010)

İletişimi kuran ve başlatan kişi kendisini, duygu ve düşünce dünyasını, ilişkilerini, ilişkilerinin kendisindeki karşılıklarını açıklamak ve karşısındakine iletme isteğindedir. İletişim açısından kişilerin anlatma eylemlerinin temel amacı anlaşılma arzusudur (Baltaş ve Baltaş 1999).

Bireyin kendisini karşısındakinin yerine koyması, onun duygu ve düşüncelerini anlaması, bunu da karşısındaki bireye iletmesi empatidir. “Çağdaş insanın temel sorunlarından biri, belki de en önemlisi başkaları tarafından iyi anlaşılmasıdır. Anlaşıldığını hisseden birey rahatlar, huzur duyar. Kendisini olduğu gibi ortaya koyan birey kendiliğindenliğini ve yaratıcılığını kullanır. Ancak çağdaş dünyada kişinin iç ve dış engelleri kendiliğindenliği ve yaratıcılığını engellemektedir” (Okvuran, 1995).

Günlük yaşamda empati, insanların birbirine yaklaşmasını sağlamakta ve birbirilerini anlamasını kolaylaştırmaktadır. Bununla beraber insanların birbirlerini doğru bir şekilde anlamaları ve kendilerini daha da önemli hissetmeleri bakımından büyük önem arz etmektedir. Bireyin başkaları tarafından anlaşıldığı ve önem verildiğini hissetmesi bireyi rahatlatmakta ve kendisini iyi hissetmesini sağlamaktadır. Bu iletişim şekli aynı zamanda kendisine empati yapılan kişinin empati yapmayı öğrenmesine yol açmaktadır. Empati yapıldığı zaman kişilerarası iletişimde çatışma ve anlaşmazlıklar en aza indirilmektedir. Empati becerisi yüksek olan bireylerin daha sevecen, anlayışlı, hoşgörülü, kendini kabulleri yüksek bireyler oldukları belirtilmektedir. Bununla beraber empati becerisi yüksek bulunan kişilerin aynı zamanda özsaygı düzeylerinin de yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kalliopuska, 1992; aktaran Şahin ve Ünüvar, 2010)

Alan yazında kişilik hakkında pek çok tanımı bulunmaktadır. Bu araştırmada kişilik Eysenck’in tanımladığı şekliyle ele alınmaktadır. Eysenck’e göre, kişiliğin en temel özellikleri büyük oranda genetikle belirlenmektedir. Bununla beraber, davranışın biçimlenmesinde kalıtım ve çevrenin etkileşimi büyük öneme sahiptir. Eysenck kişiliği üç şekilde açıklamakta ve tip adını vermektedir. Eysenck kişilik teorisinde başlangıçta nevrozizm ve dışadönüklük-içe dönüklük boyutlarını içerdiği daha sonraları psikotizm boyutunun teoriye eklendiği görülmektedir. Eysenck söz konusu üç boyutun normal kişilik yapısının bir parçası olduğunu öne sürmektedir. Bu üç boyutun iki ucu olduğu açıklanmaktadır. Dışadönüklüğün bir ucunda dışadönüklük diğer ucunda içedönüklük, nevrozizmin bir ucunda nevrozizm diğer ucunda duygusal kararlılık ve psikotizmin bir ucunda psikotizm diğer ucunda ise süperego gücü yer aldığı açıklanmaktadır (Lewis, Francis Shevlin ve diğerleri 2002; aktaran Şahin ve Ünüvar, 2010).

Nevrotizm'in kaygı, düşük benlik saygısı, korku depresyon, duygusal ve mantık dışı davranışları göstermeye ilişkin yatkınlık ile ilişkili olduğu da saptanmaktadır (Eysenck ve Eysenck, 1968). Nevrotiklik düzeyi yüksek bulunan insanlarda kararsızlık, huzursuzluk, kaygılı, duygusal davranma ve alınganlığın yüksek olduğu belirtilmektedir. Bununla beraber nevroitik bireyler çoğu şeye çabuk üzülen veya öfkelenen, hatta fazla küçük sorunlar karşı bile aşırı duygusal tepkiler verebilen aynı zamanda daha sonra normale dönmekte güçlük yaşayabilen şekilde açıklanmaktadır. Söz konusu bireyler kötü uykuya sahip olmakla beraber bir çok psikosomatik yakınmalar da buldukları görülmektedir. Genelde uyarılara yüksek düzeyde tepkide bulunma ve her çeşit duygusal uyarılmışlığın ardından tekrar dengeye dönme de güçlükler diğer özelliklerini de meydana getirmektedir. Kuvvetli duygusal tepkiler bireyin uyum göstermesine engel olmakta aynı zamanda mantıksız, katı bir biçimde tepkide bulunmaya zorlamaktadır. Dışa dönüklükle beraber, birey alıngan, kendini kolayca heyecana kaptıran, huzursuz, ve saldırgan bir kimse olabildiği gözlemlenmektedir. Söz konusu bireyler her şeyi kendilerine dert edinen, kaygılı kişiler olup olaylar konusunda kötümser düşünebilmektedirler. Bu nedenle bu bireylerin sık sık kuvvetli kaygı yaşadıkları görülmektedir. Bu kişilik tipinin zıddı olan dengeli birey ise, duygusal tepkileri yavaş olup çoğu zaman zayıf, herhangi bir duygusal uyarılma durumunda en kısa sürede eski durumuna dönebilen, sakin, kontrollü aynı zamanda çok kolay kaygılanmayan ve kederlenmeyen bireylerdir (Eysenck ve Eysenck 1985).

Nevrotizm, kesin bir nevroitik bir rahatsızlığı ifade etmemektedir. Bu boyutta her yüksek puana sahip olanların nevroitik bir rahatsızlığa sahip olmadığı belirtilmektedir. Fakat söz konusu kişilerin stresli yaşantılara karşı nevroitik bir rahatsızlık yaşamaya yatkın olabilecekleri vurgulanmaktadır (Şahin ve Ünüvar, 2010)

Dışa dönüklük bireylerin sosyal, partilere katılan, şakacı, çok arkadaşına sahip olan, dürtüsel davranabilen, kontrolsüz duygular yaşayabilen ve bazen de güvenilir olmayan biçimde kişilik özellikleri göstermekte olduğu belirtilmiştir (Eysenck ve Eysenck 1975).

Tipik bir dışa dönük, sosyal, eğlence ve toplantılardan hoşlanan, insanlarla konuşma ihtiyacında olan, kendi başına kitap okumak ve çalışmaktan hoşlanmayan, çok arkadaşı olan bir kimsedir. Böyle bir kimse sanki bir heyecan açlığı içindedir. Bunlar genellikle tepkisel, o andaki güdülenmeye göre davranan, sık sık başı derde giren, can sıkıcı şakalar yapmayı seven, gamsız ve tasasız, rahatına düşkün, iyimser, gülmek ve neşelenmekten hoşlanan, saldırgan olabilen, duyguları sıkı kontrol altında bulunmayan, kolaylıkla sinirlenip öfkelenen ve her zaman güvenilir olmayan kimselerdir (Eysenck ve Eysenck 1985).

İçe dönük tiplerin ise, sessiz, sakin, çekingen, kitap okumaya düşkün, yakın dostlarından başka kişilere yakınlık göstermeyen, planlı, öngören, anlık tepkilerden hoşlanmayan bireyler olduğu açıklanmaktadır. Heyecandan hoşlanmayan içedönük bireyler günlük yaşamlarını oldukça ciddi bir şekilde ele almakta ve düzenli bir hayatı tercih etmektedirler. Duygu kontrolleri sıkı olan, saldırgan davranışların pek gözlemlenmediği, güvenilir, fazla kötümser olmayan, ahlaka değer veren bireyler olarak tanımlanmaktadır (Eysenck ve Eysenck 1985)

Eysenck'in üçüncü bir kişilik boyutu olarak eklediği psikotizmden yüksek puan alanların daha çok ben-merkezci, insanlardan hoşlanmayan, dürtüsel, huzursuz, yalnız, uyumsuz bireyler olduğu belirtilmektedir. Genellikle toplum içerisinde sorun çıkaran, bilerek başkalarının canını sıkan kişiler olduğu vurgulanmaktadır. Psikotizm düzeyi düşük olanların ise yardımsever, uysal, geleneksel, empatik ve işbirliğine yatkın kişiler olduğu belirtilmektedir. Eysenck psikotizmin, psikoz ve psikopatolojiye genetik olarak daha eğilimli olduğunu ifade etmektedir. Bu özelliklerin erkeklerde daha sıklıkla görülmekte olduğunu ve bunun nedeni olarak da erkeklik hormonlarının düzeyini göstermektedir (Eysenck ve Eysenck 1985)

Birbiriyle ilişkisiz olan dışadönüklük, nevrotizm ve psikotizm boyutlarında, bir boyutun ucunda yer alanlar diğer iki boyutta düşük ya da yüksek puan alabilmekte olup bireyin çok farklı kişilik özellikler sergilemesinin açıklaması olabilmektedir (İnanç ve Yerlikaya, 2008). Son eklenen yalan kişilik boyutu sahte görünüm verme çabası gösteren tipleri ifade etmektedir. (İnanç ve Yerlikaya, 2008)

1.1 Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, bireyin yaşamında önem arz eden empatinin, üniversite öğrencilerinin kişiliklerine etkisinin cinsiyet ve fakülte değişkenine göre incelemektir.

Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilikleri arasında herhangi bir ilişki olup olmadığının incelenmesi amaçlanmıştır. Kişilerarası ilişkilerde önemli bir role sahip olan empatinin öğrencilerin olumlu ve dışa dönük kişilik özellikleri üzerinde etkisi olup olmadığı ayrıca cinsiyet ve fakülteye göre empati düzeyleri ve kişilik özelliklerinin farklılaşp farklılaşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.2 Problem cümlesi

Azerbaycan’da öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ve kişilik özellikleri arasında bir ilişki var mıdır?

1.3 Alt Problemler

Bu amaçla dayanarak aşağıda belirtilen sorulara cevap aranacaktır:

- 1) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi, psikotizm, nevrozizm ve dışadönüklük kişilik özellikleriyle ilişkili midir?
- 2) Psikotizm, nevrozizm ve dışadönüklük kişilik özelliklerinden hangileri empati düzeylerini yordamaktadır?
- 3) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 4) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi fakülteye göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- 5) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi algılanan sosyoekonomik durumu göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

1.4 Denenceler

- 1) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi, psikotizm, nevrozizm ve dışadönüklük kişilik özellikleriyle ilişkilidir.

- 2) Dışadönük kişilik özelliği gösteren öğrencilerin empati düzeyi daha yüksektir.
- 3) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- 4) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi fakülteye göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.
- 5) Üniversite öğrencilerinde empati düzeyi algılanan sosyoekonomik durumu göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

1.5 Varsayımlar

- 1) Araştırma için seçilen örneklem grubu evreni temsil etmekte yeterlidir.
- 2) Araştırmaya katılan üniversite öğrencileri, kendilerine uygulanan ölçme aracındaki soruları içtenlikle yanıtlamışlardır.
- 3) Araştırmada kullanılan ölçme araçları geçerli ve güvenilirlerdir.

1.6 Sınırlılıklar

Bu araştırma evreni Bakü şehrinde 2018-2019 eğitim öğretim yılında üniversitelerde öğrenim gören öğrenciler ile sınırlıdır.

Araştırma örnekleme alınan öğrencilerin her birinin ölçeğe verdiği cevaplarının doğruluk dereceleriyle sınırlıdır.

Araştırmada incelenen empati düzeyi “Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ)” ile; kişilik özellikleri ise “Eysenck Kişilik Anketi-Gözden Geçirilmiş Kısaltılmış Formu”nun (EKA-GGK) ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.

1.7 Tanımlar

Empati: Tanımlarda empati, kişinin kendini karşısındaki bireyin yerine koyması, olaylara onun bakışıyla bakması, kişinin düşüncelerini ve duygularını doğru olarak algılaması, onu gibi hissetmesi ve bunu ona iletiği süreçtir. Başka ifadeyle söylersek empati, karşısındakinin konuşmasında olan duygusal içeriklerin, yaşanan duyguların nedenini yansıtmadır (Dökmen, 2000).

Bilişsel Empati: Empatinin bilişsel yönü karşımızdakinin rolüne girerek onun ne hissettiğini anlamadır. Empati kurmak isteyen insan karşısındaki kişinin özel alanına girmeli, yani kişilere özgü algısal alana girmeli (Dökmen, 2000).

Duygusal Empati: Empatinin duyuşsal boyutu, kişinin karşıdaki bireyin duygularını anlamasıdır. Yani, olayı farklı birinin nasıl algıladığını anlamak ve o olaya duygusal olarak nasıl tepki vereceğini tahmin etmektir (Dökmen, 2000).

Algısal Empati: Algısal empati diğer bileşenlerin gelişimi için gerekli bir unsurdur. Empatinin algısal bileşeni, kişinin empati kurma deneyimindeki ilk adımdır. Diğer kişinin bakış açısını fark etmeyle ilgili ve bu hedef kişinin hareketlerine, yüz ifadesine, sesinin tonuna, konuşmasının içeriğine, zamanlamasına, gibi pek çok verilere dikkati vermesini içermektedir. (Dökmen, 2000).

Kişilik: Bireyi diğer kişilerden farklı kılan, kişiye mahsus, tutarlı ve oluşmuş hususiyetlerin bütün halidir (Karancı, Dirik, Yorulmaz, 2007).

Nörotisizm: Mantık dışı davranışlar, korku, kaygı, depresyon ve bu gibi başka davranışları sergilemeye yönelik eğilimdir (Eysenck ve Eysenck 1975).

Dışa dönüklük: Birçok arkadaşa sahip olmak, şaka yapmak, partilere katılmaktan hoşlanmak, kontrol edilemeyen duygulara sahip ve bazen güvensiz olan kişilik özellikleri göstermekle bağlantılanmıştır (Eysenck ve Eysenck 1975).

Psikotisizm: agresiflik, uzak durma, antisosyal davranışlar, saldırganlık ve başka insanlara karşı duyarsız yanaşma gibi kişilik özellikleri taşıyanlarla ilişkilendirilmiştir (Eysenck ve Eysenck, 1975).

1.8 Araştırmanın önemi

Bu araştırmanın sonuçları, psikolojik danışmanlık sürecinde yararlanılabilecek önemli bilgiler sağlayacak olup, üniversite öğrencilerinin empatik becerileri ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir.

Bu araştırmanın önemi, toplum içerisinde kişinin yaşamında önemli bir yer tutan empatinin üniversite öğrencilerinin kişilikleri üzerinde etkisinin cinsiyet ve fakülteye göre farklılaşmasını incelemektir. İlgili alanyazın incelendiğinde öğrencilerin

empatik becerileri ve kişilik özelliklerinin ayrı ayrı incelendiği görülmektedir. Ancak cinsiyet ve fakültelere göre empatik beceri düzeyinin kişilik üzerindeki etkisinin farklılık göstermesi ile ilgili bir araştırma bulunmamaktadır. Bu nedenlerle Azerbaycan'da öğrenim gören üniversite öğrencileri arasında cinsiyet ve fakülteye göre empatik becerileri ve kişilik özelliklerinin farklılaşıp farklılaşmadığını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu yapılacak çalışmanın bilimsel anlamda önemini arttırmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

II. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Empatiye İlişkin Kavramsal Çerçeve

Empatinin tarihçesi, empatinin tanımı ve empatiyle ilgili kuramlardan söz edilmektedir.

2.1.1. Empatinin Tarihçesi

Empati kelimesini ilk kez ortaya atan teodar Lipps, 1897 yılında Estetik adlı eserinde, bir kişinin kendiliğinin ötekine yansıtması ile onun reaksiyonlarını anlayabilmesi olarak tanımlanmıştır (Aydemir, 2005). Empati kavramının 1900'li yıllarda empati kavramının farklı tanımlanmaya ve farklı boyutlar kazanmaya başlamıştır. 1950'li yılların sonlarında empati bilişsel bir kavram olarak kabul edilmeye ve bilişsel içerikli anlam içerdiği vurgulanmıştır. Aynı yıllarda empati, bireyin karşısındakini tanınması ve kendini onun yerine koymakla kişinin özellikleri hakkında bilgiye sahip olması gibi kullanılmaktaydı. Empati duyuşsal boyutunu 1960'lı yıllarda kazanmaya başlamıştır. Empati aynı yıllarda “ karşısındaki bireyin algılanan duygusal yaşantısını anlayarak verilen duygusal tepki olarak tanımlanmıştır”. Empati daha dar anlamda 1970'li yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Empati, o yıllardaki algılanışa göre, insan kendinden çok karşısındaki bireye odaklanmaktadır. 1980'li yıllarda empati hem bilişsel hem de duyuşsal öğeleri kapsadığı şeklindeki inancı kazanmaya başlamıştır (Dökmen, 2000).

2.1.2. Empatinin Tanımı

Empati, kişinin karşısındaki bireyin duygu ve düşüncelerini doğru anlaması, onun gibi hissetmesi ve bu duyguyu ona iletmesi sürecidir (Rogers, 1983, akt: Dökmen, 2000). Rogers empatiyi kişinin ötekinin dünyasını, sanki o imiş gibi (“sanki” duygusunu hiç kaybetmeden) anlaması olarak tanımlanmıştır (Aydemir, 2005). Rogers'e göre empati, kişinin karşısındakinin duygularını ve düşüncelerini benimsemek ve o kişinin yerine koymaktır. Son zamanlarda empati tanımları daha çok Rogers'ın (1962) görüşlerine dayanmaktadır. Buna göre empati, terapistin-danışmanın, kendisini danışanın yerine koyarak duygu ve düşüncelerini tam

şekliyle anlamak, hissetmek ve bu durumu danışanına iletmesi durumudur. Burada ifade edilen şekliyle empati, ölçülebilen ve uygun eğitimle geliştirilebilen bir iletişim becerisidir (Dökmen, 1990). Empatinin geniş tanımı, dramatik ve idrak etmeye ilişkin bileşenleri kapsar (Zahn-Waxler ve Radke-Yarrow, 1990).

Danışman, danışana kendi duygularını yansıtmaktan kaçınmalı, bunun yanı sıra, kafasında oluşan empatik tepkiyi danışana iletirken, kendi cümlelerini kullanmalı, fakat bu cümle içinde de zaman zaman danışana ait kelimelere yer verilmelidir (Dökmen, 1988). Empati denildiği zaman akla, Rogers ve bu konuyla ilgili çalışmaları gelir (Dökmen, 2000).

2.1.3. Empatiyle İlgili Kuramlar

Ünal'ın (aktaran Yaşar, 2008) aşağıda açıkladığı kuramlar empati kavramının daha iyi anlaşılmasına sebep olacağı düşünülmektedir.

2.1.3.1. Çıkarsama (Inference) Kuramı

Bu görüşe göre; empati, fiziki ifade üsluplarının değerlendirilmesiyle mümkündür. Kişiler, iç yaşantılarındaki hislerine, kaygılarına ve heyecanlarına, vücut yapısının duruş, şekil ve davranışlarının, kaslarının gerginlik veya gevşekliğinin de eşlik ettiğini fark ederler. Böylece, fiziki ifadeler, iç yaşantıların bir işareti olarak yorumlanır. İşte; bireyler, başka bir insanda aynı fiziki ifadeleri gördüğü zaman, kendi yaşantılarından hareketle, o bireyde de aynı içsel yaşantıların varlığına kanaat getirir. Kısaca bireyler dış görüntüler ile iç yaşantıları arasında kurduğu bağı, başkalarına da atfetmekte ve genelleştirmektedir. Çıkarsama Kuramı, aynı zamanda empatiyi “bir kimsenin kendi motiflerini, duygularını ve davranışlarını başkalarına atfetmesi” biçiminde açıl原因 bir çeşit başkalarına yüklenen yansıtma (attribute projection) olarak da ele almaktadır. Bu nedenle, bazı yazarlar, başkalarının fiziki ifadelerini yorumlamada, taklidin önemine işaret etmişlerdir. Bunlardan biri de Allport'dur (Yaşar, 2008).

2.1.3.2. Rol Oynama Kuramı

Empatiyi açıklamada H. Mead tarafından geliştirilen Rol Oynama Kuramı da kullanılır. Rol Oynama Kuramı, çevredeki insanları taklit ederek ve kendini onların yerine koyarak, başkalarının görüş açılarını kavramak, onların davranışları ile ilgili

beklentiler geliştirmek olarak açıklanır. Rol oynama kurami da fiziki davranışların gözlenerek, buna anlam yüklediğini belirtir.

Rol Oynama Kuramı'nda, empatik kabiliyeti gelişmesi çocuğa ilişkin olarak açıklanır. Çocuk, taklit kabiliyetine sahip olup, çevredeki insanların davranışlarını taklit eder. Çocuk, doğduktan sonra bir benlik kavramı henüz oluşmamıştır. Çocuk, ilk önce annesinin ve çevresindekileri davranışlarını taklit eder; daha sonra, kendisini başkalarının yerine koyarak kendisini, başkalarının gözüyle değerlendirir. Çocuğun bu rol almaları fiziki olup, çocuk olgunlařtıķça zihni rol oynamaya başlar. Rol davranışları karmaşıklaşınca, genelleştirmeler yaparak, başkalarının kendisini nasıl gördüğünü, kendisine nasıl davrandığına ilişkin kavramlar oluşturur (Yaşar, 2008).

2.1.3.3. Heyecan Yayılması Olarak Empati

Bu görüşü, Sullivan ortaya atmış ve çocuk ile annesi arasında heyecansal bir bağ olduğunu, bunun empati olduğunu belirtmiştir. Empati, çocuk ile annesi arasındaki bir bildirişim sağlamaktadır. Sullivan'a göre; empatinin en çok önem taşıdığı devre, muhtemelen çocuğun ilk 6. ayı ile 27. ayı arasındaki devresidir. Freud, empatinin açıklamasında çıkarsama (inference) ve taklit görüşünü benimsemiştir. Freud (1921) 'a göre, empati, kişinin benliğine yabancı olan bir şeyi ve taklit görüşünü benimsemiştir. Freud (1921)'a göre, empati, kişinin benliğine yabancı olan bir şeyi anlamasında rol oynayan ve birey için hiçbir heyecansal önemi olmayan kişilerin anlaşılmasını sağlayan faaliyettir. Ona göre, birey için heyecansal önemi olan kişiler, özdeşleşme ile anlaşılır. Freud, empatinin derhal kavranılmayan faaliyetleri taklit ve çıkarsama ile anlamak için zihni bir gayet olduğu, özdeşleşmenin ise, heyecansal olup bilinşsiz ve kendine özgü hiçbir taklitçilik gerektirmediğini ifade etmiştir (Ünal, 1972; aktaran Yaşar, 2008)

2.1.4. Empati ve Kavramlar Karmaşası:

Empatik anlayış, kolaylıkla başka bazı tutumlarla karıştırılabilir. Bu nedenle, bu kavramın diğer bazı kavramlarla karışlaştırılması yararlı olacaktır.

2.1.4.1 Empati ve Sempati

Eski Yunanca'daki Sympatheia sözcüğünden gelmekte ve “biriyle birlikte acı çekme” anlamı taşımaktadır (Dökmen, 2000). Empati ve sempati yaşantıları, kolaylıkla birbirleriyle karıştırılabilirse de gerçekte birbirlerinden çok farklı yaşantılardır. Bu

iki yaşantının birbirlerine karıştırılmasının nedeni, her ikisinin de diğerlerinin duygularına gösterilen bir rezonans olmasıdır (Rogers, 1976). Empatide, bir diğer kişinin duygusal yaşantısına katılmakla beraber o kişiyi anlamak ve onun bu yaşantısındaki çarpıcı bazı noktaları algılayabilecek yer alır. Sempatide ise, yalnızca başkalarının duygularına katılma olduğundan, empatiye göre daha sınırlı bir yaşantıdır. Ayrıca, sempattide sempati duyan kişinin yaşantıları yer almaktadır. Örneğin, bir kişi birinin acısını paylaşabilir, çünkü bu acının görünümü, onun kendi yaşantısında üzüntü duyduğu bazı olayları anımsatmaktadır. Empati de ise, empati duyan kimse, kendi arzu, duygu ve yönelimlerinden uzakta kalkmaya çalışarak, kendini bir anlamda o kimseye verir. Terapist, kendisini bir diğer yaşantısına katılmaya zorlar ve bu yaşantıyı onun bakış açısından görmeye çalışır (Akkoyun, 1982).

Bir insanın sahip olduğu duygu ve düşüncelerin aynısına sahip olmak sempati duymak demektir. Karşımızdaki kişiye sempati duymak, onunla birlikte acı duyma ve sevmedir. Empati kurduğumuzda ise karşımızdakinin duygu ve düşüncelerini anlamak esastır. Kişinin kendisini sempati duyduğu kişinin yerine koyması ve anlaması şarttır. Sempatide de “yandaş” olmak esastır. Empati kurduğumuzda ise, karşımızdaki kişi ile aynı duyguları ve görüşleri paylaşmak gerekmez. Sadece onun duygularını ve düşüncelerini anlamak gerekir. Bir insanı anlamak başka şeydir, ona “hak vermek” başka şeydir. Empatide anlamak, sempati de ise anlamış olalım ya da olmayalım karşımızdakine hak vermek söz konusudur (Dökmen, 2000).

Sempatide, öznel bir yaşantıdır. Ancak empatinin de pek nesnel olduğu söylenemez (Rogers, 1976). Bunların her ikisi de öznel anlamaya ilişkindir. Ancak, empatide söz konusu olan, danışanın öznelidir. Burada terapist, mümkün olduğu kadar kendi diğer inanç ve yönelimlerinden bağımsız olarak danışanın yaşantısına katılmaya çalışır. Sempatide yaşantısı, bir diğer kimse ile ortak duygu, ilgi ve çıkarların paylaşılmasıdır (Benjamin, 1969; aktaran Akkoyun, 1982).

İlk olarak 18. yüzyılın ortalarında David Hume ve Adam Smith tarafından inceleme konusu olan sempati, içinde bulunduğumuz yüzyılda psikoloji kapsamında daha çok sosyal psikoloji alanında ele alınmıştır Bugün psikoterapi / psikolojik danışma

alanında sempati, özellikle empati kavramının yanlış anlaşılmasını önlemek amacıyla inceleme konusu yapılmaktadır (Dökmen, 2000).

Cüceloğlu'na (2000) göre, empati ve sempati kavramları birbirinden farklı olan iki kavramdır. Sempatinin anlayış gösterme ve bireyin hangi durumda olduğunu anlama, bir tür yargılama olumlu bir değerlendirme olduğunu, empatide ise, fikir olma ya da olmama durumunun söz konusu olmadığını entelektüel, duygusal ve yaşantısal olarak tanımladığını belirtmiştir (Cüceloğlu, 2000).

2.1.4.2. Empati ve Özdeşleşme

Empatik anlayış, özdeşleşmeyle de karıştırılmamalıdır. Bir kimse ile özdeşleşmede o kişi gibi olma ve onun gibi davranma eylemi vardır. Burada birinci kişinin benliği silinerek, yerine diğer kimsenin benliği yerleştirilmektedir. Bu bakımdan özdeşleşme, iki kişi aynı benliği paylaşırken, empatide iki ayrı benlik birlikte var olmaktadır (Akkoyun, 1982).

2.1.4.3. Empati ve İçtenlik

Empati ve içtenlik kavramları bir birleriyle yakın ilişki durumundadırlar. Öyle ki, empatik anlayış, terapistin, danışanın iç dünyasına girerek, bunu kendi içinde yaşaması; içtenlik ise, bunu yaparken aynı zamanda kendi yaşantısını algılamak için de çaba sarf etmesidir (Geçtan, 2005). İçtenlik ve empati, sempati ve empatide olduğu gibi birbirlerini dışlamakta hatta tamamlamaktadırlar. Danışandan Hıza Alan Terapi'de, bir diğer önemli terapist tutumu da terapistin içten olabilmesidir, içten olabilen bir terapist, mesleki bir rolü yerine getirmekten daha çok, kendini bu ilişkinin içinde bir kişi olarak yaşar ve bu yaşantılarının farkında olur. Empati ve içtenlik kavramları birbirleriyle yakın ilişki durumundadırlar. Öyle ki, empatik anlayış, terapistin, danışanın iç dünyasına girerek, bunu kendi içinde yaşaması; içtenlik ise, bunu yaparken aynı zamanda kendi yaşantısını algılamak için de çaba sarf etmesidir (Geçtan, 2005). İçtenlik ve empati, sempati ve empatide olduğu gibi birbirlerini dışlamamakta hatta tamamlamaktadırlar. Danışandan Hız Alan Terapi'de, bir diğer önemli terapist tutumu da terapistin içten olabilmesidir, içten olabilen bir terapist, mesleki bir rolü yerine getirmekten daha çok, kendini bu ilişkinin içinde bir kişi olarak yaşar ve bu yaşantılarının farkında olur. Bir savunma veya engellemeye girmeksizin bu yaşantılarını danışan kişiye iletebilir (Akkoyun, 1982).

2.1.4.4. Empati ve Sezgisel Tanı

Bu iki kavram da hemen hemen birbirinin karşıtıdır. Sezgisel tanı, bir kişinin ihtiyaç ve yönelimlerini ortaya çıkarma, çözümlene ve formüle etme yeteneği ile ilgilidir. Burada bir diğer kişinin yaşantısına bilinçli olarak katılma yer almamaktadır. Bir yaşantıyı gözleme ve gözlenenini yorumlama söz konusudur. Empatide her türlü değerlendirmeden kaçınılmaktadır. Tanılamada ise, doğrudan doğruya bir değerlendirme amaçlanmaktadır. Rogers'a göre (1976) terapistlere verilen özel mesleki formasyon ile tanılama yeteneği daha çok bir zihinsel işlev olarak kazandırılabilirken, empati tutumu ona sahip olan kişinin kişiliği içinde yer almaktadır (Akkoyun, 1982). Sezgi empatinin en büyük düşmanıdır. Sezgi sahibi olabilmek belki de bir yetenek işidir, ancak empati olmadan yanıltıcı olabilir ve güvenilir olmayabilir. Sezgilere güvenmek ve bunlara dayanarak hareket etmek ötekini anlamak açısından temel hatalardan birisidir. Sezgi gücünü farkında olarak elinde bulundurmamak, ama empatiyi ihmal etmeden birbirlerine dayanarak kullanmak en akıllıca olacaktır (Aydemir, 2005).

2.1.5. Ben-Merkezcilik (Ego-Santrizm) ve Empati

Ben-merkezcilik ve empati anlayışını birbirine karıştırılmamalı. Ben-merkezci davranışlar sergileyen bir bireyin, karşısındaki kişinin rolüne bürünmesi ve oluşan olaylara onun bakış açısıyla bakması mümkün değildir. Bu durumda empati kurabilmek ve başkalarının rolüne girebilmek için ön şartın, ben merkezlikten kurtulmak olduğu söylenebilir. Empatik anlayışta ve davranışta önemli yeri olan ben-merkezciliğin ne olduğunu tartışmak ve empati ile ben-merkezcilik arasındaki ilişkiye günlük yaşamdan örnekler verilebilir: "Ben-merkezcilik (ego-centrism)" kavramı Piaget (1926) tarafından ortaya atılmıştır. Çocukların düşünce ve dil kullanımında benmerkezci olduklarını savunan Piaget, özellikle zihinsel gelişim dönemlerinden birisi olan işlem-öncesi dönemindeki çocukların ben-merkezci düşünceleri ve davranışları ile ilgili çığır açan çalışmalar yapmıştır. Çocuklarda ve gençlerde ben-merkezci davranışın niteliği, psikoloji literatüründe hala tartışmakta olan konulardan birisidir (Cox, 1980; aktaran Yaşar, 2008)

Konuyla ilgilenen bütün araştırmacılar empati kurmada ben-merkezci davranıştan uzaklaşmanın önemini vurgularlar. Bu arada bazı araştırmacılar, örneğin Ford'a göre 3 tür ben-merkezcilik vardır; bunları şöyle sıralayabiliriz:

- a) Görsel / uzaysal (visual / spatial) ben-merkezcilik,
- b) Bilişsel ben-merkezcilik,
- c) Duygusal ben – merkezcilik (Dökmen, 1996).

2.1.6. Empatinin Bileşenleri

Rogers'a göre empatinin, karşımızdakinin rolüne girerek onun ne hissettiğini anlamamız bilişsel nitelikli etkinliktir (bilişsel rol alma/ bilişsel bakış açısı alma), karşımızdakinin hissettiklerinin aynısını hissetmemiz ise duygusal nitelikli bir etkinliktir (duygusal rol alma / duygusal bakış açısı alma). Bilişsel rol almanın, duygusal rol almanın ön şartı olduğu söylenebilir (Dökmen, 2000).

Empati konusunu benmerkezci olmayan davranış olarak inceleyen Ford (1982) görsel uzaysal, bilişsel ve duygusal olmak üzere üç tür ben- merkezcilikten bahsetmektedir. Ben merkezci tutuma sahip bireylerin nesnelere ve başka insanlara ilişkin gerçepleri fark etmede zorlandıkları ve empati kurmada başarılı olamadıkları ifade edilmektedir (aktaran Yaşar, 2008).

2.1.7. Bilişsel Empati (Cognitive)

Dökmen'e (1997) göre, empatinin bilişsel yönü karşımızdakinin rolüne girerek onun ne hissettiğini anlamadır. Empati kurmak isteyen insan karşısındaki kişinin öznel alanına girmeli, yani kişilere özgü algısal alana girmeli. Olayları karşımızdaki gibi algılamaya ve yaşamaya başladığımızda, empati kurmak istediğimiz kişinin yerine geçerek, adeta olaylara onun gözlüklerinin gerisinden bakarız. Redfern ve arkadaşları (1993) empatinin önemini ise bir gereksinim olarak danışmanlık süresince desteklemişlerdir (aktaran Yaşar, 2008).

2.1.8. Duygusal Empati (Affective)

Empatinin duyuruşsal boyutu, kişinin karşıdaki bireyin duygularını anlamasıdır. Yani, bir olayı başkasının nasıl algıladığına odaklanma ve olayı algılamaya duygusal anlamda nasıl tepki vereceğini tahmin etme işidir (Gladstein, 1977, aktaran Dökmen,

1997). Bilişsel rol alma da duygusal rol almanın ön koşuludur. Karabağ'a (2003) göre duyuşsal bileşenlerle bilişsel bileşenler, birbirinin içine geçmiş durumdadır. Kişilerin içinde buldukları duygusal durumu imgeleyerek anlamak, bilişsel bir süreci gerektirmektedir. Ryan ve arkadaşları (2003), çocuklar ve ergenler üzerinde çalışılan projede çocuklardaki ve ergenlerdeki duygusal ve zihinsel sağlık problemlerini, ergenlerin aile içi iletişimlerini empatik tepkileri ile karşılaştıkları güçlükleri araştırmayı amaçlamışlardır. İnceleme sonuçlarına göre bütün gruplar arasında benzerlikler bulunmuştur. Gruplardaki kişilerin kendilerini iyi hissettiren strese sokan olaylar ve kişilerin stresli olaylardaki tepkilerinin eşit olduğu tespit edilmiştir. (Yaşar,2008)

Strayer (1987), empatinin duygusal bileşenini, kişinin kendisini, bir başkasını yerine koyarak o kişinin iç dünyasını, düşüncelerini algılamasını, böylece aralarındaki paylaşmanın ortaya çıkması şeklinde işleyen bir süreç olarak belirtmiştir. Britton ve Fuendeling (2005) çalışmalarında yaklaşımların empatiyi daha çok olumsuz yönde etkilediğini, yaklaşım ve empati arasındaki ilişkinin bilişsel olmaktan daha çok duygusal olduğunu ve romantik yaklaşımların ailevi bağlardan daha çok empati ile ilişkisi olduğunu göstermiştir. (Yaşar,2008)

2.1.9. Algısal Empati (Perceptual)

Algısal empati diğer bileşenlerin gelişimi için gerekli bir unsurdur. Karabağ'a (2003) göre, empatinin algısal bileşeni, kişinin empati kurma deneyimindeki ilk adımdır. Diğer kişinin bakış açısını fark etmeyle ilgili ve bu hedef kişinin hareketlerine, yüz ifadesine, sesinin tonuna, konuşmasının içeriğine, zamanlamasına, gibi pek çok verilere dikkati vermesini içermektedir.

Empati kuracak kişi, dikkat etmeli ve hedef kişinin ifade ettiği hareketlere, yüze, sözlere, ses tonuna, içeriğe, zamanlamaya ait tüm imaları içine almalıdır. Ancak bunları algıladıktan sonra, empatiyi yapan kişinin duygusal ve bilişsel süreçleri bu imaj üzerinde çalışabilirler. Daha sonra da yaşantıların bildirim aşamasına geçilir (Goldstein ve Michaels, 1985; aktaran Akçalı, 1991). Wied ve diğerleri (2007, aktaran Akçalı, 1991) çalışmalarında, ergenlik döneminde aynı-cinsiyet arkadaşlık ilişkilerindeki çatışmalarda empatinin önemini vurgulamaktadır. Cinsiyet açısından incelendiğinde kızların erkeklere oranla daha fazla empati kurdukları gözlenmiştir.

Ayrıca çatışma-çözme stratejilerini kullanırken, kızlar erkeklerden daha çok geri çekilme, problem çözme ve şikâyet yöntemlerini kullanmaktadırlar. Her iki cinsiyette eşit oranda düşük çatışmayı desteklemiş, bununla birlikte çatışma-çözme stratejilerinden problem çözmeyi tercih etmişlerdir. (Yaşar,2008)

2.1.10. Empatik Tepki Basamakları

Empatik tepki göstermeyi iyi ya da kötü gibi iki ayrı uçta toplamak yanlıştır. Farklı kişiler farklı zamanlarda, farklı ortamlarda değişik kalitelerde empatik tepkiler ortaya koyabilmektedirler (Dökmen, 1988). Terapistlerin empatik tepkilerini değerlendirmek amacıyla Truax tarafından geliştirilen bu empatik tepki sıralaması, Rogers'in empati konusundaki görüşlerinden esinlenerek hazırlanmıştır. Truax tarafından geliştirilmiş olan empatik tepki sıralaması şöyledir:

- 1. Basamak:** Danışman, danışanın duygularından habersizdir, onun karşısında sıkılmış ve ilgisiz görünür.
- 2. Basamak:** Danışman, danışanın duygularını doğru anlamaz, sözünü keser veya onu yanlış yönlendirmeye çalışır.
- 3. Basamak:** Danışman, danışanın açık şekilde ifade ettiği duygularını anlar, ifade edemediği duygularına karşı ilgili davranır ancak tam şekilde anlayamaz.
- 4. Basamak:** Danışman, danışanın yüzeysel duygularını doğru anlayabilir, ona doğru teşhis koyabilir ancak henüz danışanla "birlikte" olmadığı için empati kurmuş sayılmaz.
- 5. Basamak:** Terapist, danışanı eksik anlamaktadır ancak bu durum aralarındaki iletişimi bozmaz.
- 6. Basamak:** Terapist, danışanın gerek mevcut duygularını gerekse açıkça görülmeyen maskelenmiş duygularını fark eder. Fakat bu gizli duygularını zaman zaman yanlış yorumlar ve bu yüzden de kişinin duygu durumunu tam kavrayamaz.
- 7. Basamak:** Terapist, danışanın duygularını tam olarak anlar, ancak ilettiği geribildirimlerle danışanın kendisi hakkında bildiklerine fazla bir şey katmaz.

8.Basamak: Danışman, danışanın hâlihazırdaki duygularını doğru yorumlar, danışanı anlar ve onun ifade edemediği duygularını da yakalar ve ona iletir. Empatik etkileşim sırasında terapistin hata yaptığı olur ama bunu hemen düzeltir.

9. Basamak: Terapist, danışanın derin duyguları da dahil olmak üzere tüm duygularını ve duyguları arasındaki nüansları, şüpheyi yer bırakmayacak şekilde anlar ve bu durumu danışana etkili bir şekilde iletir (Dökmen, 1988).

Dökmen (1988) yılında ortaya koyduğu Aşamalı Empati Sınıflaması'na göre (Dökmen,1988) üç temel empati basamağı vardır, bunlar Onlar Basamağı, Ben Basamağı ve Sen Basamağıdır. Bu basamakların her birisi de kendi içerisinde "düşünce" ve "duygu" olmak üzere iki alt basamaktan oluşmuştur (Dökmen, 1996).

I. Onlar Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren bir kişi, karşıdaki kişinin kendisine anlattığı sorun üzerinde düşünmez, sorun sahibinin duygu ve düşüncelerine dikkat etmez, bu soruna ilişkin olarak kendi düşünce ve duygularından da söz etmez. Sorunu dinleyen kişi, sorunun sahibine öyle bir geri bildirim verir ki, bu geribildirim, o soruna ilişkin olarak toplumun, yani o ortamda bulunmayan üçüncü şahısların görüşlerini ve değer yargılarını dile getirir, örneğin atasözlerini kullanmak ve genellemeler yapmak gibi (Dökmen, 1996).

II. Ben Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi, benmerkezcidir; kendisine sorunu anlatan kişinin duygu ve düşüncelerine eğilmek yerine, o sorun sahibini eleştirir, ona akıl verir; bazen de kişiyi kendi sorunuyla baş başa bırakıp kendinde söz etmeye başlar. Örneğin, "duruma üzüldüm", ya da "aynı sorun bende de var" diyebilir böylece sorun sahibini sorunuyla yüzüstü bırakıp kendi sorunlarını anlatmaya başlar (Dökmen, 1996).

III. Sen Basamağı: Bu basamakta empatik tepki veren kişi, kendisine sorununu ileten kişinin rolüne girer, olaylara o kişinin bakış açısıyla bakar (Dökmen, 1996). Bakış açısından sıyrılarak kendisini, karşıdaki insanın yerine koyarak, onun duyguları ve düşünceleri üzerine odaklanıp, o kişinin ne düşündüğünü ve ne hissettiğini anlamaya ve onun hissettiklerini hissetmeye çalışır (Dökmen,1990).

2.1.11. Empati Eğitimi

Empati kurma becerisinin eğitimle geliştiğini gösteren çok sayıda araştırma bulunmaktadır (Payne, Weiss ve Kapp, 1972). Payne, Weiss ve Kapp (1972) empatik beceriyi geliştirmede kullanılan teknikleri dört başlıkta toplamışlardır.

1- Didaktik Yaklaşım (didactic): Bu yaklaşımda, uzman bir kişi tarafından, eğitimi alan kişilere empati ve empatik iletişim kurma konusunda bilgiler verilir.

2- Yaşantısal Yaklaşım (experiential): Bu teknikte, öğrencilerin bir başkasıyla kurduğu iletişimler, uzman kişi tarafından gözlenerek banttan/ videodan izlenerek eleştirilir.

3- Rol Oynama yaklaşımı (role playing): Bu teknikte, empatik beceri eğitimi alan kişi bazen kendisi olarak, bazen de karşısındakinin rolüne girerek iletişim kurar. Bu amaçla kişinin empati kurma becerisinin artırılması amaçlanır.

4- Modelden Öğrenme yaklaşımı (modeling): Bu yaklaşımda model, uzman kişidir. Empati eğitimi alan kişi, modelin başkasıyla kurduğu empatik iletişimi ya doğrudan ya da banttan/ videodan seyrederek öğrenmeye çalışır

Rogers empatiyi öğretebilecek bir yetenek olarak tanımlamış ve empatik olabilmenin bir tür sosyal duyarlılık, bir kişilik özelliği olduğunu, her insanda bulunmadığını, bu özelliğe sahip olan kimselerin ise bunu eğitimle daha da geliştirilebileceğini söylemiştir (Akkoyun 1982). Akkoyun (1983) da empatik varoluş şeklinin empatik kimselerden öğrenilebileceğini savunmakta ve empatik iletişim becerisinin doğuştan kazanılmadığı ancak öğrenildiğini ve en hızlı da empatik ortamda öğrenildiğini belirtmektedir (Akkoyun 1983).

Özbay ve Şahin (1996) empati beceri eğitiminde empatinin genel ve bütün olarak ele alınıp beceri olarak kazandırılmasından ziyade, parça parça öğretilmesi ve bu parçaların beceri olarak kazandırılması gerektiğini belirtmişlerdir. Çalışmalarında empatiyi meydana getiren temel tutumların ve davranışların danışman adayına kazandırılmasının daha etkili bir yol olduğunu belirtmişlerdir, empatik bütünlüğün parçalara ayrıldığında daha iyi anlaşılacağını ve beceri düzeyinde

kazandırabileceğini, empatik bütünlüğe ait parçaların öğrenilmesi ve beceri olarak uygulanmasının daha kolay olacağını savunmaktadırlar. Sardoğan (1998) göre; eğitim, öğrencilerin kaygı seviyesini ve yalnızlık düzeyini önemli ölçüde düşürdüğü, atılganlık ve kendini açma düzeylerini yükselttiği, empatik beceri düzeyleri üzerinde ise önemli bir değişiklik yaratmadığı belirlenmiştir (Sardoğan, 1998). Öz'ün (1998) elde ettiği bulgulara göre öğrencilerin akademik başarıları, empatik eğilimleri ve becerileri arasında pozitif yönde bir ilişki vardır (Öz, 1998).

Köksal (2000), bir araştırmasında müzik eğitimi alan ergenlerle müzik eğitimi almayan ergenlerin empatik becerileriyle uyum düzeylerini incelemiştir. Sonuç olarak müzik eğitimi alan ergenlerin kişisel uyumlarının ve genel uyumlarının puanları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu bulmuştur (Köksal, 2000).

Bir bireyde empatinin olması için yetenek ve beceriyle yanı sıra başka bazı özelliklere sahip olmasıda lazım. Empati; duyguları okuma yeteneği değildir, başarılı bir empati kurmak sizin duygularınızın gücüdür. Empati gözle kurulan temasın sonucunda yapılıyor. (Değirmenci, 2004).

Empati geliştirilebilecek bir yetenektir. Empati becerisi yüz yüze olarak içten gelen duyguları sözel şekilde paylaşmaktır. Karşısındaki bireyi tam odaklanarak dinlemek yoluyla oluyor. İyice anladıktan sonra duygularına cevap vermek gereklidir. Karşısındaki bireyi daha dikkatlice dinleyip az konuşmakta yarar vardır (Aydemir, 2005).

2.1.12. Empati ile İlgili Araştırmalar

Akçalı (1991), tarafından yapılan çalışmada, kaygı düzeyinin empatik beceriye etkisini incelediği araştırmasında, Marmara Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi Eğitim bilimleri Fakültesi Eğitim Bilimler Bölümü, birinci ve dördüncü sınıflarından 74 öğrenci örneklem grubunu oluşturmuştur. Araştırmada Beceri Ölçeği –B Forumu" ile "Süreksiz (Durumluk) Sürekli (Genelde) kaygı Envanteri kullanılmıştır. Araştırmada, süreksiz kaygının empatik beceriyi olumsuz yönde etkilediği, sürekli kaygı ile empatik beceri arasında ise ilişki olmadığı, ayrıca birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri puanları arasında anlamlar bir farklılık olduğu belirlenmiştir

Roberts ve Strayer (1996), çalışmalarında Yüksek empatili ve düşük empatili ergenleri karşılaştırmıştır. Empati becerisi yüksek olan ergenlerin işbirliği ve yardım etme gibi davranışlar göstermeye daha eğilimli olduklarını bulmuşlar. Bu tip ergenlerin arkadaş grubunda daha çok kabul edildiklerini gözlemlemişler. Bu sonuçlara göre empati becerisi yüksek olan bireylerin arkadaşlık ilişkilerinde daha etkili role sahip olduklarını ireli sürülmektedir.

Öz (1998) bu çalışmayı, Hacettepe Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Son sınıf öğrencilerinin empatik eğilim, empatik beceri ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapmıştır. Bulunan sonuçlara göre öğrencilerin akademik başarıları ile empati becerileri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Ören ve Gençdoğan (1998), yaptıkları araştırmalarında empatik becerilerin kazandırılmasında eğitimin önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varmışlar. Pek ve Dedik (2001) buna benzer yaptıkları araştırmada birinci yılda gösterdikleri empatik beceri puanlarının dördüncü yılda gösterdikleri empati puanları arasında yıl lehine pozitif bir fark olduğunu belirtmişlerdir.

Tutuk, Al ve Doğan (2002), yürüttükleri bir araştırmalarında hemşirelik eğitimi alan öğrencilerinde bulunan empatik eğilim düzeyinin ve iletişim becerisinin değerlendirilmesini yapmayı amaçlamışlar. Çalışmaya toplam 269 öğrenci katılmıştır. Uygulanan ölçekler sonucunda gerekli bilgiler elde edilmiştir. Araştırmanın sonucunda hemşirelik eğitimi gören öğrencilerin empati düzey puanı ve iletişim becerisi arasında orta düzeyde bir farkın olduğunu belirlenmiş.

Sayın (2003), tarafından yürütülen bir çalışmada aynı olmayan programlarda öğrenim gören öğretmen adayı öğrencilerin empatik eğiliminin öğretmenlik mesleğine karşı tutumlarını ve mesleki benlik saygılarını incelemiştir. Öğrencilerin okudukları bölümlere göre empati düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık bulunmamış lakin öğretmenlik mesleğine karşı tutum puanları ve benlik saygısı puanları arasında oldukları bölümlere göre anlamlı farklılık bulunmuştur. Bunun yanı sıra empati düzeyleri yüksek olan öğrencilerin hem öğretmenlik mesleğine karşı tutum puanı hemde benlik saygısı puanları arasında pozitif fark görülmüştür.

Yıldırım (2003), tarafından yürütülen bir araştırmada empati ile Beş Faktör Kişilik Modeli arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla kişilik özelliklerinin empatik eğilimleri belirleme özelliğine sahip olduğu ve beş faktör kişilik özellikleri ile empati arasında ilişkinin var olduğu bu araştırma ile ortaya konmuştur. Kızların empati kurma eğiliminin erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur.

Yüksel (2004), empati eğilim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik beceri düzeyini artırmadaki etkisini incelemiştir. Araştırma, Bursa Özel Çakır İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören dördüncü sınıf öğrencilerinin arasından seçilen 20 denekle yürütülmüştür. Bu araştırmada öntest sontest kontrol grupla desen kullanılmıştır. Çalışmada araştırmacı tarafında geliştirilen empati eğitim programı uygulanmıştır. Bu program rol oynamaya, bilgilendirmeye, model almaya dayalı olarak hazırlanmıştır. empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik beceri düzeyini artırmadaki etkisini incelemiştir. Araştırma, Bursa Özel Çakır İlköğretim Okulu'nda öğrenim gören dördüncü sınıf öğrencilerinin arasından seçilen 20 denekle yürütülmüştür. Bu araştırmada öntest sontest kontrol gruplu desen kullanılmıştır. Araştırmada deney grubunun (10 denek) yanında, Hawthorne etkisini kontrol etmek için plasebo kontrol grubu da (10 denek) kullanılmıştır. Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen empati eğitim programı uygulanmıştır. Bu program rol oynamaya, bilgilendirmeye, model almaya dayalı olarak hazırlanmıştır. Empati eğitim programı haftada bir defa olmak üzere toplam sekiz hafta uygulanmıştır. Oturumlar ortalama bir saat sürmüştür. Deney grubuna uygulanan empati eğitim programının tamamlanmasından sonra, her iki gruba da (deney ve kontrol grubu) son test olarak Bryant (1982) tarafından geliştirilen ve araştırmacı tarafından uyarlaması yapılan Çocuklar İçin Empati Ölçeği uygulanmıştır. Grupların empatik beceri düzeyleri arasında anlamlı fark olup olmadığını test etmek amacıyla 2x2 split-plot analizi tekniği kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda deney grubunda yer alan öğrencilerin kontrol grubundaki öğrencilere kıyasla empatik beceri düzeylerinin anlamlı düzeyde arttığı görülmüştür.

Önder ve Gülay (2007) tarafından annelerin kabul-red düzeyleri ile çocuklarının empati becerisi arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini İstanbul ili Gaziosmanpaşa ilçesi Mustafa Gümüş ve Cemal Gürsel İlköğretim Okulları'nın ve Üsküdar ilçesi Ali Fuat Cebesoy İlköğretim Okulu'nun 4., 5. ve 6. sınıflarına devam

eden 387 öğrenci oluşturmuştur. Yapılan bu araştırma desteklemese de birçok araştırma bulgusundaki ortak nokta, ebeveyn – çocuk ilişkilerinin çocuğun sosyal ve duygusal yaşamında kalıcı etkilere sahip olduğudur.

Pala (2008), çalışmasında Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin empati kurma düzeylerini ortaya koymak ve empati düzeylerin bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamıştır. Araştırma grubunu Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe, Fen Bilgisi, Sosyal Bilgiler ve Sınıf Öğretmenliği lisans programlarındaki 1. ve 4. sınıf öğrencisi olan toplam 464 öğrenci oluşturmaktadır. Öğretmen adaylarının 212'si (%45.7) kadın, 252'si (%54.3) erkektir. Katılımcıların yaş ortalaması 21.31'dir. Bu araştırma betimsel bir araştırmadır. Veri toplama aracı olarak 20 maddelik likert tipi Empatik Eğilim Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonunda, çalışma grubundaki öğretmen adaylarının empati kurma düzeylerinin ortalaması 3.5 bulunmuştur. Bu düzeyin öğrencilerin ekonomik durumu, lisans programı ve kitap okuma sıklığına göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır.

Bayraktar, Sayıl ve Kumru'nun (2009) yaptığı araştırmada Ankara'da eğitim gören 438 ergen katılmıştır. Liseli ergenler 204 (104 erkek, 100 kız), üniversite örneklemini ise 234 kişidir (83 erkek, 151 kız). Araştırma da katılımcılara Benlik Algısı Ölçeği (Ergen ve Üniversite Öğrencisi formu), Kişilerarası Tepkisellik İndeksi, Ebeveyn ve Akranlara Bağlanma Ölçeği, Olumlu Sosyal ve Saldırgan Davranışlar Ölçeği, Olumlu Sosyal Davranış Yönelimi Ölçeği ve Saldırganlık Ölçeği uygulanmıştır. Yapısal Eşitlik Modeli analizleri lisede okuyan kız ve erkek ergenlere ait modellerdeki yolların oldukça benzer olduğunu ortaya koymuştur. Modellerdeki temel farklılık ise erkeklerde akrana ve ebeveyne bağlanmanın benlik saygısını doğrudan yordaması, kızlarda ise bu doğrudan ilişkinin yalnızca ebeveyne bağlanma ve benlik saygısı arasında olmasıdır. Üniversite örnekleminde ise kız ve erkeklere ait modeller farklılaşmamış, bu nedenle genel bir model oluşturulmuştur. Lisedeki ergenlerle karşılaştırıldığında bu modeldeki temel farklılık akrana ve ebeveyne bağlanma arasındaki ilişkinin ortaya çıkmasıdır. Bu bulgular orijinal çalışmanın da bulgularıyla karşılaştırılarak literatür bağlamında tartışılmıştır.

Arifoğlu Gölcem ve Razi (2011) tarafından yürütölen bir araştırmada hemşirelik birinci sınıf öğrencilerinin empatik eğilim, empati ve iletişim becerileri ile kendini tanıma ve iletişim yönetimi dersi (KTİY) akademik başarı puanı ortalaması arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Veriler, Kişisel Bilgi Formu, İletişim Becerilerini Değerlendirme Ölçeği (İBDÖ), Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) ve Empatik Beceri Ölçeği-B Formu (EBÖ) aracılığıyla toplanmıştır. Bulguların değerlendirilmesinde yüzdellik, t-testi, pearson korelasyon analizi yöntemleri kullanılmıştır. Araştırma katılan öğrencilerinin yaş ortalaması 18.08 ± 1.59 yıldır. Öğrencilerin annelerinin %73.2'si, babalarının %58.9'u ilkokul mezunudur. Öğrencilerin %35.7'si daha önce iletişimle ilgili bilgi almıştır. Öğrencilerin EEÖ puan ortalaması 75.91 ± 8.35 , EBÖ puan ortalaması 131.05 ± 14.82 , İBDÖ puan ortalaması 81.10 ± 7.63 , Kendini Tanıma ve İletişim Yönetimi dersi akademik başarı puanı ortalaması 66.16 ± 6.31 olarak bulunmuştur. Çalışmada, öğrencilerin empatik beceri puan ortalaması ile KTİY dersi akademik başarı puanı ortalaması arasında pozitif yönde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Yurt dışındaki ilgili literatür incelendiğinde özellikle son yıllarda empati konusunda ergenlere yönelik ilişkisel çalışmaların yanı sıra deneysel çalışmalara da çok fazla ağırlık verildiği görölmektedir. Özellikle gelişimsel rehberlik anlayışının benimsenmesiyle öğrencilerin kişisel gelişimleri ve bireysel potansiyellerini gerçekleştirmeye yönelik çalışmalara eğitim kurumlarında çok daha fazla ağırlık verilmektedir.

2.2. Kişilik

İnsanın kendini tanıması kendisi ile uzlaşması için gereklidir. Ancak kendini tanıyabilme hiç de sanıldığı kadar kolay değildir. Yaşamakta olduğumuz dünya insanın kendisi ile yabancılaşmakta olduğu bir dünya. Günlük yaşamının üçte birini işinin başında, üçte birini uykuda geçiren insan kendine kalan boş zamanlarını yeteneklerini keşfedip geliştirmeye ya da duygusal yaşamını zenginleştirip, ruhsal problemlerini çözmeye ayırıyor mu? Bu sorunun cevabı tabi ki hayırdır. Kalan boş zamanlarını da büyük ölçüde teknolojinin hizmetine sunmaktadır. Boş zamanı değerlendirme endüstrileri ürünleri, TV, bilgisayar, oyun makineleri gibi araçlar insanın kendine ayıracağı zamanı yutarak, onu makineleşmiş, tek boyutlu bir varlığa dönüştürmektedir.

İnsanları birbirinden ayıran veya onları diğerlerinden farklı kılan en önemli faktör kişiliktir. İnsan, anlaşılması kolay bir canlı değildir. İnsandan insana, hatta toplumdaki topluma bir takım düşünce, davranış ve yaklaşım farklarının doğması önlenememektedir. Demek ki insan, “bireysel” bir yaratıktır. Ona bu bireyselliğini kazandıran özellikler “kişilik” dediğimiz, onun kendisi ve çevresiyle, başkalarına benzemeyen kendine özgün biçimde geliştirdiği ilişkilerin yapısıdır. Bir diğer ifade ile kişilik bireyin belirgin, değişmeyen ve tutarlı olan özelliklerinin tümünü ifade eder (Bozgeyikli, 2001).

Kişilik, günlük konuşmalarda, insan hakkındaki duyguların belirtilmesinde, çok sık kullanılan bir sözcük olmuştur. Onlar, hoş giden ya da gitmeyen özelliklere dayanarak, davranışlarına göre, “sevimli”, “hoş”, “çekici”, “itici”, “aksi”, “huysuz”, “geçimsiz” vb. olarak değerlendirilir. Hatta bazen “kişilik” sahibi, “kişiliksiz”, “kişiliği zayıf” gibi deyimler kullanarak tanımlamalar yapılır. Aslında kişiliği yapan biyolojik ve psikolojik öğeler çok çeşitlidir. Öğrenme, konuşma, algılama, hatırlama, yargılama, düşünce, zekâ, hareketler ve duygu tepkileri, giyinme, ahlak ve inanç biçimleri, davranış özellikleri bireyden bireye az çok değişen öğelerdir. Ve bir insanın kişiliği bütün bu öğelerin bir arada bütünleşmesi sonucu oluşmaktadır (Velioğlu, 1997).

Kişilik, kavram olarak ferden yaşama biçimi şeklinde tanımlanabilir. Nasıl kültür, bir toplumun yaşama tarzını gösteriyorsa, kişilik de bireyin yaşama tarzını ifade etmektedir (Eroğlu, 2011).

Kişilik gelişimi yaşam boyu sürer ve bu süre zarfında belirli gelişimsel dönemlerden geçer. Her dönemde güven, özerklik gibi tamamlanması gereken görevler bulunmaktadır. Çocuğun bir dönemdeki görevi tamamlayabilmesi ağırlıklı olarak çocuk ve ebeveynleri veya çocuk ve öğretmenleri arasında gerçekleşen etkileşimlere dayanır. Gerçekleşmeyen her gelişimsel görev, bireyin o dönemde halletmesi gereken şeylerle daha sonra uğraşmasına sebep olabilir. Zamanında başa çıkılamayan bu gelişimsel görevler bireylerin sağlıklı kimlik geliştirmelerini olumsuz yönde etkilemektedir.

Psikanalitik bir psikolog ve Sigmund Freud’un öğrencisi olan Erik Erikson’a göre, sonraki bütün kişilik gelişimi ve uyumu daha önceki gelişimden ve uyumdan

evrimleşir. İlk yaşantılar bir bireyin gelecekteki kimliğini kolaylaştırır ya da tehlikeye sokar (Benice, 2010).

Gerçekte kişiliğin bir yanı, insanın öteki bireylerle ilişkilerinde aldığı tavır, gösterdiği davranış, başka bir deyişle taktığı maskedir. Çevresiyle sürekli ilişkide olan insan, çoğu kez duygularına, düşüncelerine, tutum ve davranışlarına olduğundan değişik biçim vermeye çalışır. Kimi insanda bu durum sürekli; kimisi yerine göre değişik görünmek isteyebilir. Böylece sürekli ya da zaman zaman takılan maskenin arkasına sığınarak, insan kendisini istediği ya da istendiği gibi göstermeye çabalar. O halde kişilik kavramı, bireyin başkalarıyla kurduğu ilişkilerdeki tepkiyi ve kendisini gösterme biçimini de içermektedir. Geçmişten günümüze gerek davranış bilimcileri, gerekse psikologlar kişiliği farklı farklı açılardan ele almışlar, ancak ortak bir kişilik tarifinde fikir birliğine varamamışlardır. Kişilik özelliklerinin ve bunlarla ilişkili olarak birbirinden farklı tiplerin gruplanması ve tanımlanmasına ilişkin çalışma ve araştırmalar başlıca iki temel üzerinde sürdürülmüştür. Bunlardan birinde kişilikle beden yapısı arasında bağlantı aranmış, zayıflık, şişmanlık gibi bedensel özelliklere göre piknik tip, astenik tip gibi tanımlamalarla kişilik özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Diğerinde ise kişilik, beden yapısından ayrı olarak ruhsal ve toplumsal özellikleriyle tiplere ayrılmıştır. Örneğin, Alman ruhsal bilimci Spranger kişilik yapılarını, teorik, politik, estetik, ekonomik, sosyal ve dindar tip başlıklarıyla altıya ayırmıştır. Zamanla ikinci görüşü benimseyenlerden bir bölümü, kişilik yapılarını ruhsal çözümlenme ve derinlik ruhsal bilimi açısından da tiplere ayırmaya çalışmışlardır (Atkinson ve Smith, 1987; aktaran Anıl Özdemir, 2013)

Kişilik, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimidir (Cüceloğlu, 2000). İnsanların diğerlerini etkileme biçimi, kendilerinin ölçülebilir iç ve dış yapılarını anlama biçimi ve birey durum etkileşimidir. İnsanda evrimsel gelişmeye bağlı “olgunlaşma” ve öğrenmeye bağlı “bireyselleşme-toplumsallaşma” süreçlerinin birbirini etkilemesiyle kişilik gelişir (Benice, 2010).

Bir başka tanıma göre kişilik, zamanın insanlara birer biyolojik ve sosyal özellikler olarak yüklediği ve belirli bir zaman içerisinde de sürekliliğini koruyan psikolojik davranışlarındaki (düşünceler, duygular ve eylemlerdeki) farklılıkların ve

ortaklıkların hepsini belirleyen eğilim ve karakterlerin tamamına verilen bir addır. Bu tanım, her şeyden önce kişilik teorisine, genel bir davranış teorisi olarak yaklaşmaktadır. İkinci olarak, insan özelliklerinin bir kısmının farklılığına işaret etmektedir. Tanımın üçüncü özelliği ise kişilik özelliklerinin, kısa bir sürede değişmeyip zaman içinde ancak bir değişiklik göstereceği hususudur (Eroğlu, 2004).

Kişilik; dinamik, her zaman hareket halinde olan bir yapı olmakla birlikte, oldukça sürekli ve kararlı bir nitelik taşır. Özelliklerin sürekli ve kararlı olması nedeniyle bireye özgü nitelikler belirlenebilmekte, ölçülebilmekte ve bireyler için sakin, atak, uyumlu gibi değerlendirmeler yapılabilmektedir. Öte yandan bir kimsenin kişiliği süreklilik gösterir. Normal bir insanın kişiliği zamanla pek değişmez. İnsan, çeşitli durumlarda kişilik yapısına uygun davranır. Sakin biri, işinde, sokakta, herhangi bir olay karşısında son derece sakinidir. Çocukluğunda, yetişkinlikte, olgunlukta hep sakin davranışlarıyla dikkat çeker. Kimi insan hayalci, gerçeklerden kaçır. Kimisi ise gerçekçi olup, içinde bulunduğu durumu tüm olumlu ve olumsuz özellikleriyle kabullenir. Bazıları ise içe dönük olup, sakin, sessiz, fazla konuşmayan, kendileriyle ilgilenen, fazla arkadaşı olmayan, çevreleriyle pek ilişki kurmayan, ürkek kimselerdir. Bazıları ise dışa dönük olup, hareketli, sosyal, konuşkan, girişken, rahatlarına düşkün, arkadaş canlısı, yeri geldiğinde saldırgan, korkusuz insanlardır. Bütün bunlar insanların birbirinden farklı olmasının göstergeleridir.

Kişiliğin temel alt yapısı, bireye ilişkin kalıtsal ve çevresel etmenlerden oluşur. Kalıtım ve çevre etkileşiminin bir ürünü olarak bireyin kişiliği gelişim süreci içinde zamanla kazanılan bir özellik gösterir. Kişilik, bir insanın, duyuş, düşünüş, davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine özgü görüntüsüdür. Devamlı olarak içten ve dıştan gelen uyarıcıların etkisi altında olan kişilik, bireyin biyolojik ve psikolojik, kalıtsal ve edinilmiş bütün yeteneklerini, güdülerini, duygularını, isteklerini, alışkanlıklarını ve bütün davranışlarını içine alır. Kısaca, kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen (kalıtsal) özellikleri ve içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür. Buradan, çevrenin etkisini dikkate alarak, kişiliğin sadece bireye özgü özellikleri değil, belirli ölçüde içinde yaşanılan insan topluluğunun, belirli ölçüde de tüm insanlarda ortak bazı özellikleri yansıttığı sonucu çıkarılabilir. Kişiliğin bir yönü, toplumdan etkilenmekte ve toplum içinde bireyin kendini konumlandırmasına dayanmaktadır. Bireyin toplum nezdinde nasıl olmak ve

nasıl görünmek istediği, sahip olduğu gerçek ve sosyal yüzler, kişiliğe etki etmektedir. O halde kişilik kavramı, bireyin başkalarıyla kurduğu ilişkilerdeki tepkiyi ve kendisini gösterme biçimini de içermektedir. Kişiliği, bireyin kendisi ve başkaları açısından değerlendirip şöyle tanımlamak mümkündür. Kişilik, bireyin kendisi açısından, fizyolojik, zihinsel ve ruhsal özellikleri hakkındaki bilgisidir. İnsanın başkaları açısından kişiliği, onun toplum içinde belirli özelliklere ve rollere (göreve) sahip olmasıdır. Bireyi yerine getirdiği fonksiyonların, yaptığı işin bir dilimi olarak görmeli ve bireyin fonksiyonlarının kişiliğini ortaya çıkaran bir etken olduğu düşünülmelidir. (Tınar,1999; aktaran Soysal, 2008)

Kişiliği bir zaman dilimi içindeki davranış türü olarak görmemek gerekir. Kişilik, geçmişin, mevcut zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür. Bireyin psikolojik tahlilinin yapılması istendiğinde birey, bedensel özellikleri ve sosyal ilişkileri ile birlikte değerlendirilmelidir. Kişilik, ne yalnız başına bedensel özelliğe bağlıdır, ne de çevredeki ortak kalıp ve sosyal olaylara bağlıdır. Kişilik, tüm bu olguların doğurduğu bireysel ayrılıklardır. Kişilik bir insanı ilgilendiren her şeydir. Kişilik, zaman tespiti olarak, insanın ana rahmine düşmesinden başlayıp ölüncüye kadar devam eden bir süreçtir. Bu bakımdan, yaşayan her insanın bir kişiliği vardır, dolayısıyla hiç kimseye kişiliksiz ifadesi kullanılmaz. Çünkü istenmeyen veya olumsuz olarak nitelendirilen özellikler de kişiliğin bir boyutudur. Kişilik, geçici bir özellik değil insanın belli bir zaman dilimi içinde devamlı olan davranış özellikleridir. Kişilik denilince, “belirli bir durumda veya belirli olaylar karşısında bireyin takındığı tavrın davranışsal yönü ve devamlılık gösteren özellikleri akla gelir”. Kişilik bireylerin doğuştan getirdiği özellikler ile sonradan, sosyalleşme süreci ile edindiği özelliklerinin toplamıdır (Eren, 2001).

Belirli bir genetik yapı ile dünyaya gelen birey, sosyal çevresi ile karşılıklı etkileşimden oluşan “sosyalleşme” veya “toplumsallaşma” süreci içerisinde, kendisine toplum içinde rol üstlenmeyi olanaklı kılacak bazı yetenekler, beceriler, güdüler, tutum ve görüşler, sosyal değer ve normlar oluşturmaktadır. Böylece kişiliği gelişir ve şekillenir. Sosyalleşme süreci genellikle iki önemli yerde gerçekleşir. İlki aile, ikinci yer ise öğrenim kurumlarıdır. Ailede bireyin kişiliğinin temelleri oluşur, öğrenim kurumlarında ise ana çizgileri belirlenmiş kişiliğin ayrıntıları belirlenip,

bireye bilgi ve yetenekler kazandırılır. Bir diğere üçüncü sosyalleşme yeri ise, bireyin çalıştığı iş yeridir.

Mesleki sosyalleşme ile birey bir yandan okul yaşamından devraldığı kişiliğinin ayrıntılarını belirlemeyi sürdürmekte, diğere yandan uzun süreli etkiler sonucu, kişilik özelliklerinde değişikliklere yol açabilmektedir. Kişilikle eş anlamda kullanılan kavramlardan bahsetmek gerekirse bunların başında mizaç ya da huy gelmektedir. Mizaç ya da huy, bireylerin duygusal denge durumlarını anlatır. Çabuk kızmak, sıkılmak, öfkelenmek, neşelenmek, hareketli ya da hareketsiz olmak vb. bireylere göre değişen mizaç özellikleri ya da huydur. Başlıca mizaç tipleri olarak, hafif kanlı (çok sevimli ve neşeli), ağırkanlı (donuk, sert), melankolik (sevda, hüznü ve aşırı duygusal) ve asabi (öfkeli, saldırgan ve heyecanlı) tiplerini sayılabilir (Eroğlu, 2011). Bir diğere kavram olarak karakter ise, kişiye özgün davranışların bütünü olup, insanın bedensel, duygusal ve zihinsel etkinliğe çevrenin verdiği değerdir. Karakter, kişiliğın iskeleti durumundadır. Karakter insanların doğuştan getirdiği ve zamanla değişmeyen özelliklerden oluşmaktadır. Karakter çoğu kez insanın kişiliğında bulunan doğuştan var olan ve çevrenin tesiri ile kuvvetli olarak ortaya çıkan eğilimlerin tümüdür (Eren, 2001).

Kişilikle eş anlamda kullanılan bir diğere kavram ise benliktir. Bireyin, kendi kişiliğine ilişkin kanıları ve kendi görüş biçimidir. İç varlığımızın bütünü oluşturur benlik, kişilik gibi karmaşık bir kavramdır. Kişilik, bireyin benliği ve sosyal dış dünyası arasındaki karşılıklı ilişkisi sonucu oluşur. Kişilik teriminin çağdaş dillerde pek çok karşılığı vardır. Bu tanımları üç kategoride toplamak mümkündür:

1. Kişilik sosyal beceriler, onun diğere insanlarla olan farklı koşullarda farklı biçimlerdeki ilişkiler ve davranış toplamıdır.
2. Kişilik bir insanın diğere insanlarda oluşturduğu imaj ve etkidir.
3. Bir insanın özellikleri ile çevresi arasındaki ilişkilerin oluşturduğu davranış eğitimlerinin toplamıdır. Görüldüğü gibi bireylerin tasvirini yaparken en çok kullanılan terimler bireyde bulunan kişilik özellikleridir (Yanbastı, 1990).

Psikologlar kişilik özelliklerini sistematikleştirme çalışmaları esnasında (a) potansiyel özellikler grubunu, insan kişiliğinin çeşitliliğini kapsayan daha küçük bir gruba indirgemeye çalışırlar, (b) kişilik özelliklerini ölçtükleri araçların geçerli ve güvenilir olmasını sağlamaya çalışırlar ve (c) özelliklerin kendi aralarındaki ve özelliklerle davranışlar arasındaki ilişkileri keşfetmek için uygulamalı araştırmalar yaparlar (Atkinson ve Smith, 1987; aktaran Anıl Özdemir, 2013).

İnsanda bazı özellikler vardır ki, kimisinde bunlar birbirine benzer, kimilerinde ise sadece bireye aittir. Psikolojik olarak kişilik söz konusu olduğunda, bir insanın belirli özellikleri anlatılmak istenir. Fakat davranışsal açıdan esas alınan kişilik, belirli bir bireyin zihinsel, bedensel ve ruhsal özelliklerinde görülen farklılıklardır. Buna göre kişilik farklılığından söz etmek, temelde insanların taşıdığı özelliklerin farklılıklarından söz etmektir. Bu nedenle yeryüzündeki hiçbir insan zihinsel, bedensel, ruhsal, fiziksel bakımdan birbirinin aynı değildir. İnsan, kişiliğini ve bireyselliğini, çevresine yani topluma uyma süreci içinde kazanan, belli ilişki tiplerine bağlı olarak yapılaştıran bir varlıktır. İşte, insanın bu toplumsallık içinde kendi bireysel yerini bulma çabası, süreci ve başarısı, onun kişiliğinin belirleyicisidir. Birey doğal yetenekleri ile içine girdiği topluma uyumunu sağlarken kişiliği de biçimlenir. Kişiliğin gelişiminde zekâ düzeyi ve öğrenme yeteneği gibi özelliklerin önemli bir temel olduğu bilinmektedir (Bozgeyikli, 2001).

Yalnız kendi kişiliğimiz hakkında değil, başkaları hakkında da bir şeyler bilmiyorsak, toplumsal yaşantımızın özü olan insanlar arası ilişkiler labirentinde hangi kapılardan geçeceğimize, hangi köprülerden uzak duracağımıza karar vermemiz de güçleşir. Bu nedenle sadece kendi kişilik özelliklerimiz değil, bir arada olduğumuz diğer insanların kişilik özelliklerini bilmek gerekmektedir (Bozgeyikli, 2001).

Her bireyin psikolojik temelli bazı arzu ve ihtiyaçları vardır. Bu isteklerin dışa vurulması bireyler arasında farklılık gösterebildiği gibi, isteklerin bir kısmı bazı bireyler tarafından dışa vurulmayabilir. Bireyin kişiliğini şekillendiren belli başlı istekler şu şekilde belirtmiştir (Şenin, 1980):

Sevgi İhtiyacı: Bu ihtiyaç hayatta erkenden kendini gösterir ve ergenlik esnasında çeşitli ifade araçları bulur.

Ait Olma İsteği: Birey eve kendisini bağlayan yakın bağları kopardığı zaman ve heteroseksüel ilişkiler kurmaya başladığında, birisine ait olma isteği gençler için oldukça önemli bir kavramdır.

Bağımsızlık İhtiyacı: Bu ihtiyaç hayatta erkenden kendini gösterir ve ergenlikte çok önem kazanır. Zira bu devrede birey birçok şeyler arasında seçimler yapmak ve kararlar almak zorundadır.

Başarılı Olma İhtiyacı: Birey olgunluğa yaklaştıkça bu ihtiyaç daha bariz bir hale gelir.

Takdir Edilme İhtiyacı: Bu ihtiyaç bireyler için özellikle önem taşır. Zira onlar arkadaş ilişkilerine ve arkadaşlarının tasvibine çok bağlıdırlar.

Kendi Gözünde Kendisinin Bir Değer Taşıdığını Anlama İhtiyacı: Davranışının kendi ölçülerine uygun olduğunu ve bir değer taşıdığını görmesi, genç olgunlaştıkça kendini hissettirir.

Hayatı Tümü İçinde Kavrayan Bir Felsefe İhtiyacı: Bu ihtiyaç genç olgunlaştıkça kendini gösterir.

Kişilik geçmişin, şimdiki zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür. Birey alışkanlıklarının devamını isteyen bir yapıya, geleceğe uymak isteyen bir özelliğe sahiptir. Bu durumda kişilik, geçmişin izleri, mevcut zamanın uygulamaları ve geleceğin temel eğilimi ile şekillenir. Buradan hareketle ne sadece fiziksel ne psikolojik, ne sosyal ne de kalıtsal faktörler tek başına kişiliğe şekil vermektedir. Bu faktörlerin her biri belirli oranda kişiliği etkilemekte ve oluşumuna ve gelişimine katkı sağlamaktadır. Kişilik bütünlüğü biyo-psiko-sosyal alan dinamiklerinin karşılıklı etkileşim ve bütünleştirme süreçleriyle gerçekleşmektedir. Buna göre kişilik oluşumu bireysel biyolojik gereksinme ve dürtülerin oluşturduğu, eğitim, deneyim ve öğrenme ile kazanılan, değerlendirme, tanıma ve inançlarla biçimlenen psikolojik alanın, sosyal etkileşimler, sosyal roller ve sosyal değerlerin dinamik etkileriyle bütünleşme sürecidir. Kişilik yapısının temelinde, en alt basamağında içgüdüsel dürtü dinamikleri en üst basamakta da sosyal etkileşimler vardır. Kişiliğin

gelişimi ve bütünleşmesi, ancak son aşama olan sosyal psikolojik alan dinamiklerinin bireyi etkilemesi ve değiştirmesiyle mümkündür. (Isır, 2006)

2.2.1. Kişilik Özellikleri

Bir insanın duygu, düşünce, yetenek, ilgi, tutum, davranış ve eylemleri bireyliğini oluşturan başlıca öğeler arasındadır. Bu öğeler insanın görünüşü, hareketleri, mimikleri, jestleri ve çevreye uyumuyla dışarı yansır. Kişiliğin bütünlüğü içinde, her insanın öteki insanlardan farklı olmasını sağlayan kendine özgü özellikleri vardır. Bu özellikler kişiliğin belli öğeleriyle bağlantılıdır ve bunların dışarıya yansımalarıdır.

Araştırmalar kişiliğin belli başlı yönlerinin yetişkinlik dönemi boyunca genellikle sabit kaldığını ortaya koymaktadır. Örneğin, utangaç ergenler yine utangaç yetişkinler olarak kalmaktadır. Kişiliğin en sabit görüldüğü dönem, bireylerin meslek rollerine ve evliliğe girdiği genç yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bu geçiş tamamlandıktan sonra kişilik yine kararlılık kazanmaktadır. Bireyin yaşamı köklü bir biçimde değişmedikçe kişiliği de göreceli olarak sabit kalmaktadır.

Yapılan tanımlardan kişiliğin özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kişilik, doğuştan var olan ve sonradan edinilen eğilimlerin bütününden meydana gelmiştir.
- Kişilik kazanılan bu eğilimlerin düzenlenmesidir. Böylece eğilimlerin oluşturduğu bir yapıdan söz edilir.
- Her insanın bireysel özelliğini diğerlerinden ayıran birtakım farklılıklar mevcuttur.
- Kişilik bireylerin eğilimlerini çevreye uydurur. Yani aynı birey farklı çevresel koşullar altında farklı tutum ve davranışların ortaya çıkmasına neden olan bir sosyal uyum kavramıdır.
- Her kişiliğin doğuştan kazanılmış bir tek karakteri vardır ve karakter kişiliğin vazgeçilmez bir unsurudur (Eren, 2001).
- Soyuttur.
- Birçok olguya dayanırsa da onların toplamından farklı ve fazla bir şeydir.

- Bireyin tüm yaşantısının etkilerine dayanır.
- Kalıplaşmış ve parça parça değildir, bir bütündür.
- Bireyin bütünlüğünü korur ve onu yönetir. Organize edici ve bütünleyici bir güçtür.
- Gereksinmelerden ileri gelen gerilimi giderip çelişik istek ve gereksinmelerin oluşturabileceği çatışmaları uzlaştırmaya yönelir.
- Temeli biyoloji ve fizyoloji olan psikolojik bir olgudur.
- Kişilik olmuş bitmiş değil, fakat devamlı oluşmakta ve değişmekte olan bir yapı olarak kabul etmek gerekirse de, insan kişiliğinde değişmeyen kısımlar vardır.
- Yeryüzünde kişilik kavramı sayılamayacak kadar çok tip içermektedir. Bireyin kişisel özelliklerinin diğerlerinin özelliklerinden az veya çok farklı olduğu vurgulanmaktadır. İnsanlar farklı şekillerde güdülenir ve harekete geçirirler. Buna göre insan özelliklerinin bir kısmının birbirine benzemesi ve hatta ortak olmasına karşılık, farklılıklara işaret edilmektedir (Ertürk, 2009).
- Kişiliğin yaşam deneyimi üzerinde, yaşam deneyiminin kişilik üzerinde olan etkisinden daha fazla etkisi vardır (Harray ve Donahue, 1994; aktaran Anıl Özdemir, 2013).
- Kişilik tutarlı ve sürekli dir (Cüceloğlu, 2000). Kişilik denildiğinde, belirli bir durumda veya olaylar karşısında bireyin takındığı tavrın davranışsal yönü ve devamlılık gösteren özellikleri akla gelir. Buna göre, bireyin tipik ve belirli durumlarda sık sık gösterdiği davranışları, onun kişiliğinin bir parçasıdır.
- Kişilik, dengeli ve sürekli olmakla birlikte değişebilmektedir. Bu değişimin hangi sürede olacağı, insanın içinde bulunduğu ortamın özelliklerine göre farklılık gösterir. Hiç şüphesiz kişilik özellikleri de diğer davranış değişkenleri gibi zamanla değişmektedir. Çevre şartlarının çok hızlı değiştiği zamanlarda kişilik özellikleri de daha kısa sürelerde değişikliğe uğrar. Aynı şekilde, evlilik ve kariyer değişikliği gibi hayattaki bazı olaylar kişilik üzerinde değişikliğe neden olabilmektedir (Karadal, 2003).

2.2.2. Kişiliği Oluşturan Faktörler

Kişilik, bir insanın duyuş, düşünüş, davranış biçimlerini etkileyen etmenlerin kendine özgü görüntüsüdür. Devamlı olarak içten ve dıştan gelen uyarıcıların etkisi altında olan kişiliğin oluşmasında kalıtım, aile yaşamı, aile dışındaki yaşam koşulları, toplumun beklentileri ve gerektirdikleri, öğrenilmiş özellikler gibi çok çeşitli etkenler rol oynamaktadır (Yaman, Bayrakçı ve Yaman, 2002). Kısaca, kişiliğin oluşmasında insanın doğuştan gelen (kalıtımsal) özellikleri ve içinde yer aldığı çevrenin etkisini bir arada görmek mümkündür (Tınar, 1999; aktaran Soysal, 2008).

Kişilik; geçmişin, mevcut zamanın ve geleceğin oluşturduğu bir bütündür. Birey hem alışkanlıkların devamını isteyen bir yapıya hem de geleceğe uymak isteyen bir yapıya sahiptir. Bu durumda kişilik, geçmişin izleri, mevcut zamanın uygulamaları ve geleceğin temel eğilimleri ile oluşacaktır. Karmaşık bir yapıya sahip kişilik kavramını etkileyen beş temel unsur bulunmaktadır. Bu unsurlar arasında; kalıtım ve bedensel yapı faktörleri, sosyo-kültürel faktörler, sosyal yapı ve sosyal sınıf faktörleri, aile faktörü, coğrafi ve fiziki faktörler bulunmaktadır (Özkaya, 2003).

2.2.2.1. Kalıtım ve Bedensel Yapı Faktörleri

Kişiliğin belirlenmesinde, kalıtımsal özellikler, önemli bir rol oynar. Aslında, diğer bütün türler gibi insanlar da kendi türlerinin özellikleriyle donatılmış ortak bir kalıtımı paylaşırlar. Ancak, türün içinde yer alan kalıtımsal değişiklikler fertler arası değişikliklere yol açmaktadır. Böylece, her fert, insan türüne özgü kalıtımın yanı sıra, kendi soyuna ve ailesine ait bazı kalıtım özelliklerini de taşımaktadır. Kişiliğin hem zihinsel ve bedensel hem de bazı psikolojik yönlerinin kalıtımla geçmektedir. Fakat, bu gibi özelliklerin belirlenmesinde, sosyo-kültürel ve diğer faktörler de etkilidir. Buna göre, insanın bedeni yapısıyla ilgili iskelet, boy, ağırlık, saç-göz ve ten rengi, zeka durumu, heyecanlılık, duygusallık, karşı koyma, direnme, gibi, çoğunlukla bedensel, kısmen de zihinsel ve duygusal özelliklerde kalıtımın payı oldukça yüksektir. Buna karşılık, fertlerin belirli bir sosyal yapı ve fiziki çevre içerisinde yaşamalarından dolayı sonradan öğrendikleri davranış kalıplarında kalıtımın payı yok denecek kadar küçüktür (Baysal ve Tekarslan, 1998).

2.2.2.2. Sosyo Kültürel Faktörler

Bütün insanlar, kalıtım ve çevre şartları arasındaki karşılıklı etkileşme sonucunda meydana gelen gelişmeyle birlikte olgunlaşarak belirli bir kişilik özelliğini kazanırlar. Çevre şartları içerisinde insanları en fazla etkileyen faktör, fertlerin içinde yaşadıkları toplumun sosyo-kültürel özellikleridir. Her fert kendi kültüründen yoğun bir şekilde etkilenir (Eroğlu, 2011). Bu etkilenme neticesinde standart davranışlara sahip olurlar. İnsanların içinde yaşadıkları toplumun kültürel yapısını seçme şansları yoktur, ve bu nedenle toplumun kültür kalıbını itirazsız kabul ederler (Baysal ve Tekarslan, 1998).

İnsanın içinde yaşadığı ortama uyum sağlaması, bir öğrenme süreci sonucunda gerçekleşmektedir. İnsanlar soyut olan kültürel değerleri birer dış uyarıcı olarak algılama yoluyla hafızasına yerleştirir ve davranışlarına yansıtarak somutlaştırır. Fakat insanların algılama sistemlerinin aynı olmamasından dolayı bunların, insanların davranışlarına yansımaları farklıdır. Sosyo-kültürel çevre, genellikle birbirine benzer davranış kalıplarının ortaya çıkmasını da sağlayan önemli bir faktördür. Belirli davranış kalıplarının ortak karakter olarak dışa yansması, bir kültürün içindeki bireylerin çoğunun ortak kişilik özelliklerine sahip olmaları durumunu temin etmektedir ki, bu noktada “milli karakter” kavramı ortaya çıkmaktadır (İşçi, 1999, Eroğlu, 2004).

2.2.2.3. Sosyal Yapı ve Sosyal Sınıf Faktörleri

Toplumsal yaşamda, belirli bir kültürel yapı içinde farklı alt kültürler olduğuna, değişik sosyal gruplar bulunduğuna göre bu alt kültürel özelliklerin de ayrı ayrı kişilik tipleri doğuracağı kabul edilmelidir. İnsanlar sosyal yaşamları boyunca, birçok sosyal grubun içine girerler veya yer alırlar. Bunun en önemli belirleyicisi sosyal sınıf faktörüdür. Çünkü insanlar ait oldukları sosyal sınıflarına göre mahalle, okul, takım ve çalışma arkadaşlarını seçerler. Hatta eşlerini ve mesleklerini de sosyal sınıf özelliklerine göre belirlerler. Bütün bunlar bireyin kişiliğinin oluşmasında ve değişmesinde etkili unsurlardır (Güney, 2013).

2.2.2.4. Aile Faktörü

Bireyin içinde yaşayıp geliştiği aile çevresi, bu ortamdaki insanlarla olan ilişkileri ve etkileşimi kişiliğinin yapılanmasında önemli bir fonksiyona sahiptir. Aile, normal şartlarda insanların karşılaştığı ilk sosyal gruptur. Bu bakımdan bireylerin sosyal

değerleri ilk öğrenmeye başladıkları yer aile ortamıdır. Ayrıca aile, özel davranımların kazanılmasında rol alan övgü ve cezaların kaynaklandığı ve kullanıldığı başlıca ortamdır (Morgan, 1991). Araştırmalar sonucu, çocuk psikolojisinden anlayan, sabırlı, şefkatli, hoşgörülü ve anlayışlı, demokratik aile ortamında yetişen çocukların daha kişilikli, bu niteliklerden yoksun ailelerde yetişenlerin ise zayıf kişilikli yetiştikleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca bireyin çocukluk döneminde aile içindeki yetiştiriliş tarzı ile ilgili performansları arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmada, bu iki sürecin çok yakından ilişkili olduğu saptanmıştır. Aile ilişkisi açısından doyumlu olan bireylerin sorumluluk ve bireysel başarı değerlerinin yüksek olduğu saptanmıştır (Forsberg, 1993; Özkaya, 2003).

Kişiliğin oluşumunda birçok özellik, bilinerek ya da bilinmeden aile çevresinden kazanılanlardır. Bireylerin diğer insanlardan beklediği şeylerin niteliği, tatmin olma yolları, duygularını ifade etme şekli ve duygusal çatışmaları çözümü usulleri, ideallerin ve çeşitli eğilimlerin nitelik ve coşkunluğu, yasaklama ve suçluluk duygularının yoğunluğu gibi özellikler çoğunlukla aile içi ilişkilerin şekillendirdiği kişilik unsurlarıdır (Eroğlu, 2011).

2.2.2.5. Coğrafi ve Fiziki Faktör

Coğrafi çevre içerisinde iklimin, tabiat ve yaşanan bölgenin fiziki şartlarının fertlerin kişilik özellikleri üzerinde belirgin etkileri vardır. Fertlerin kişilik oluşumunda etkili diğer faktörler üzerinde, özellikle de o toplumun kültürü ve antropolojik yapısı üzerinde coğrafyanın etkileri çok bilinen bir husustur. Bu bağlamda kıyı kesiminde yaşayan insanlarla, kara bölgelerinde, yeşil düzlük yerlerde ya da dağlık yörelerde, sıcak ya da soğuk iklimlerde yaşayanların birbirlerinden coğrafi farklılıklardan ileri gelen kişilik farklılıklarının bulunduğunu söylemek mümkündür (Zel, 2001; aktaran Anıl Özdemir, 2013).

2.2.2.6. Diğer Faktörler

Kişiliğin oluşumunda sadece kalıtsal, kültürel, yapısal, ailevi ve coğrafi faktörlerin etkisi yoktur. Bunların dışında kitle iletişim araçları, yetişkinler grubu ve doğum sıralamasının da etkileri mevcuttur. Kitle iletişim araçlarından yararlanan ya da yararlanmayan bireylerin kişilikleri arasında farklılıklar vardır. Kitaplar, dergiler, gazeteler, televizyon gibi kitle iletişim araçlarının çocukların yetişmesinde ve gençlerin davranış kalıpları kazanmalarında etkileri fazladır (Erdoğan, 1994).

Bireyin gelişmekte olduğu yaş dönemlerinde çevresinde bulunan yetişkinler grubu da kişiliğin oluşmasında önemli bir rehber rolü oynamaktadır. Sosyal hayatta insanlar bazı ideallerini belirlerken veya davranışlarını düzenlerken çevrelerindeki yetişkinlerden bazılarını kendilerine örnek alırlar. Alfred Adler'in doğum sırası kuramına göre, ilk doğan çocuk daha zeki ve yeteneklidir. Bu konuda yapılan çalışmalarda ailedeki çocuk sayısı arttıkça ilk çocuk ile son çocuk arasında önemli zeka düzeyi ve ilişki kurma yeteneği farkı olduğu da görülmüştür (Eroğlu, 2011).

2.2.3. Kişilik Kuramları

2.2.3. 1. Bilişsel Kuram

Bilişsel kuramcılardan Beck kişiliği, sosyotropik ve otonomik olmak üzere iki boyuttan ele almış, sosyotropik kişilik özelliğine sahip bireylerin yaşam tatmininden daha ziyade başka insanlarla ilişkilerine önem verdiklerini vurgulamıştır. Otonomik kişilik özelliğine sahip bireylerin ise bireysel başarıya önem verdiklerini, bireysel üstünlüğü ve çevresini kontrol edebilme gücüne sahip olmayı önemsediklerini vurgulamıştır (Sato ve McCann, 2000; aktaran Anıl Özdemir, 2013).

2.2.3.1.1. Sosyotropi

Sosyotropi bireyin ihtiyaçlarını karşılamak ve destek sağlamak için diğer bireylere yönelik düşüncelerini, tutumlarını ve amaçlarını içeren karakteristik özelliktir. Sosyotropi; inançların, davranışsal örüntülerin ve bireyin, bireysel doyum sağlamak için, başkalarına bağımlı, edilgen, söz dinleyici ve katılımcı tutumlarının bir kombinasyonu görünümündedir. Sosyotropi bireyin kişilerarası etkileşimlerde; samimiyet, paylaşım, empati, anlayış, kabul etme, bağlılık, koruma, rehberlik ve yardım etmeye önem vermesiyle karakterize edilebilir (Sato ve McCann, 2000).

Sosyotropi (sosyal aidiyet), bireyin diğer bireyler ile pozitif etkileşim gösterebilme özelliği olarak tanımlanmaktadır (Doğan, 2010). Yüksek sosyotropi özellikleri gösteren bireyler için, diğer insanlardan onay almak çok önemlidir. Bu bireylerin olumlu kendilik imgelerini sürdürebilmeleri, kendileri için önemli olan bireyler tarafından onaylanmalarına, sevmelerine, sayılmalarına, önemsenmelerine bağlıdır (Kaya ve Siyez, 2006). Yüksek düzeyde sosyotropik özellikler gösteren bireyler çoğunlukla diğerleri tarafından reddedilme endişesi yaşarlar ve sıklıkla kişilerarası bağlarını sağlamlaştırmak ve güvence altına almak için, diğerlerini memnun etmeye

yönelik davranışlar sergilerler. Sosyotrop bireyler, diğerlerinden yoğun şekilde ilgi ve onay beklerler. Sosyotropik özelliği yüksek olan bireyler sevmeyi ve sevilmeyi isterler. Başkaları tarafından kullanılmaya yatkındırlar ve fazla inatçı değildirler. Ortak faaliyetlere girişmeyi ve başkalarına yardım etmeyi severler. Ayrıca insanlarla olan ilişkilerinin düzgün işlenmesine önem verirler ve onlar tarafından kabul görmek isterler (Lynch, Robinson, ve Morse, 2001). Bireyler arasında sosyal ilişki odaklı şeklinde bir ayrıma tabi tutan Beck, sosyal odaklı bireylerin sosyotropik kişilik olarak tanımlamaktadır (Kabakçı, 2001).

2.2.4. Kişilikle İlgili Yaklaşımlar

Kişilik kavramını açıklamak için, bu kavramın çeşitli boyutlarını ele alan birçok yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, psikodinamik, hümanistik, bilişsel, sosyalbilişsel davranışçı ve ayırıcı özellik yaklaşımlarıdır. Bu çalışmada kişilik kavramı, ayırıcı özellik yaklaşımı çerçevesinde ele alınacaktır. Borgatta'ya (1964) göre kişilik, nispeten sabit bir yapı gösteren, davranışların temsili özellikleri olarak tanımlanır. Bu davranışlarda bireysel farklılıklar görülür ve bu farklılıklar, genetik geçmişten ve sosyal çevreden kaynaklanır. Biyolojik ve sosyal faktörlerden etkilenen bireyin davranışlarda bir düzen vardır. Kişilik özellikleri de davranışların tutarlılığı ile uyumlu bir şekilde, belirli durumlarda belirli şekillerde hareket etme eğilimi olarak tanımlanır. McCrae ve Costa (2003) özellik terimini, tutarlı düşünce, duygu ve eylem biçimlerini gösterme eğilimindeki bireysel farklılıklar olarak tanımlamıştır. Özelliğin tanımındaki en önemli kavram “eğilim”dir. Altta yatan eğilim olarak özellikler, tutarlı düşünce, duygu ve eylem biçimlerine yol açarlar (McCrae ve Costa, 1995, aktaran Aydın, 2011)

Özellik teorisyenlerinden olan Allport (1967), kişilik özelliklerini, ana, merkezi ve ikincil olmak üzere üçe ayırmıştır. Ana özellikler, insan yaşamında yaygın ve göze çarpan eğilimleri kapsar. Merkezi özellikler, bağlamla sınırlı özelliklerdir. İkincil özellikler ise, belli, açık, genel ve tutarlı eğilimleri ifade eder. Allport, bu ayrımı yaparak, bağlamın önemine vurgu yapmış ve insanların neden hep aynı şekilde davranmadıklarını açıklamıştır. Kişilik araştırmacıları tarafından kabul gören özellik yaklaşımında, kişilik özelliklerinin sınıflamasında, dil önemli bir faktördür. Dil hipotezini ilk ortaya koyan Galton, insanlar arasındaki ilişkilerdeki en önemli bireysel farklılıkların, tüm dünya dillerinde tekil kavramlar ile kodlanabileceğini öne

sürmüştür (Goldberg, 1993). Dil hipotezinden yola çıkarak kişilik özelliklerini sınıflama görüşünü destekleyen ve araştırmalarını bu temelden çeşitlendiren araştırmacılar bulunmaktadır (John ve Srivastava, 1999). Allport ve Odbert (1936), İngilizce sözlükten, kişilik ile ilgili terimleri derleyerek bir taslak oluşturmuşlardır. Bu araştırmacılar, bir kişiyi diğerinden ayıran tüm terimleri bu taslağın içine katmışlardır. Tamamlanmış listeleri 18000 kelimededen oluşmuştur. Bu binlerce kişilik özelliğini, sınıflayarak düzenlemişler ve dört kategori bulmuşlardır. Bu araştırmacılar, terimleri sözlükten alarak, ortak kategorilerde birleştirmişlerdir. Cattell (1943) de, Allport ve Odbert'in listesinden 4500 terimi, kendi kişilik yapısının çok boyutlu modeli için bir başlangıç noktası olarak almıştır. Yaptığı analiz sonucunda, 16 faktör bulmuştur. Cattell'in faktörlerinden yola çıkarak, bunları kısaltma yoluna giden Norman, analizleri sonucunda beş faktör bularak, beş faktör kişilik modelinin başlangıcını oluşturmuştur. Norman, bu beş faktörü, dışadönüklük (extraversion), yumuşak başlılık (agreeableness), özdenetim (conscientiousness), duygusal denge (emotional stability) ve kültür (culture) olarak belirlemiştir. McCrae ve Costa'ya (1987) göre, kişilik yapısını en iyi açıklayan model, beş faktör kişilik modelidir. Beş faktör modeli kişiliği, beş boyutunun hiyerarşik organizasyonu olarak tanımlar. Günümüzde bu modelin, kişilik teorileri ve bunların psikoloji alanındaki uygulamaları için daha verimli bir alt yapı sağladığı ve özelliklerin yapısını daha doğru temsil ettiği görüşü mevcuttur. Bu model, farklı kültüre sahip psikologlara ortak bir dil sağlamaktadır (McCrae ve John, 1992, aktaran Aydın, 2011)

Bu beş boyut şu şekilde belirlenmiştir:

- Dışadönüklük
- Yumuşak Başlılık
- Özdenetim
- Duygusal tutarsızlık / Nevrotiklik
- Gelişime Açıklık

2.2.5.Kişilik ile İlgili Araştırmalar

Somer ve Goldberg (1999), araştırmalarında, gelişime açıklık özelliğini, değişikliğe açık, yenilikçi, araştırmacı, yaratıcı, çağdaş, gelişimci, okumayı seven ve sanata meraklı gibi özellikler kapsamında ele almışlardır.

Kabakçı (2001), sosyotropik/otonomik kişilik özellikleri, son altı ay içinde yaşanan sosyotropik otonomik yaşam olayları ve depresif belirti düzeyi arasındaki ilişkiyi incelemek, depresif belirti düzeyi, kişilik özellikleri ve cinsiyete göre, deneklerin son altı ay içinde karşılaşmalı oldukları yaşam olaylarının (kişilik özellikleri ile eşleşen/elleşmeyen) nasıl farklılaştığını araştırmaktır. Çalışmaya 596 üniversite öğrencisi (323 erkek, 272 kadın) katılmıştır. Depresif belirtileri değerlendirmek amacıyla Beck Depresyon Ölçeği (BDÖ), sosyotropik/otonomik kişilik özelliklerini değerlendirmek üzere Fonksiyonel Olmayan Tutumlar Ölçeği (FOTÖ-A), yaşam olaylarını yol açtığı stres dereceleri ve türlerini (sosyotropik/otonomik) araştırmak amacıyla bir ön çalışma ile hazırlanan Yaşam Olayları Listesi (YOL) kullanılmıştır. Kişilik özellikleri ve olayın türünden bağımsız olarak, depresyon belirtileri orta ve yüksek düzeyde olan grupların, depresif belirti göstermeyen gruba oranla son altı ay içinde daha yüksek strese yol açan yaşam olayı ile karşılaştığı görülmüştür. Bu örüntü, kızlarda ve erkeklerde farklılaşmamıştır. Kişilik özelliklerinden bağımsız olarak sosyotropik yaşam olaylarının yol açtığı stres derecesi ile depresyon düzeyi arasında ilişki vardır. Orta ve yüksek düzeyde depresyon belirtileri gösteren öğrenciler, depresif olmayanlara oranla son altı ay içinde daha yüksek stres verici sosyotropik olay yaşamışlar. Otonomi ile depresif belirti düzeyi arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Ancak, yüksek otonomik grup, orta ya da düşük otonomik olay yaşamışlardır. Kişilik özellikleri, yaşam olayları ve depresif belirtiler arasındaki ilişki, sosyotropi ve otonomi açısından farklılık göstermektedir. Kişilik özellikleri ne olursa olsun, depresif belirti düzeyi yüksek kişiler, son altı ay içinde stres derecesi yüksek sosyotropik olay ile karşılaştırmıştır. Yüksek otonomik kişiler ise, depresif belirti düzeylerinden bağımsız olarak, daha stres veren otonomik olay yaşamışlardır.

Yaman, Bayrakçı ve Yaman (2002), Bu araştırma, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan okul yöneticilerinin kişilik özellikleri ile stres kaynakları arasındaki ilişkiyi belirleyerek, yöneticilerin stresi daha iyi tanımlamalarına yardımcı

olmayı amaçlamaktadır. Çalışma evrenim Kırıkkale ili merkez ilçede, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında görev yapan 180 okul yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler "Kişilik Özellikleri Ölçeği" ile "Stres Ölçeği" ve kişisel bilgi formu ile toplanmıştır. Araştırmanın amacı doğrultusunda toplanan verilerin çözümlenmesinde yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma, göreceli sıralama ve çoklu regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre yöneticilerin kişilik özellikleri stres kaynaklarını etkilemektedir. Dört kişilik boyutu birlikte ele alındığında, stres kaynaklarının bütünü üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Kişilik değişkenleri tek tek incelendiğinde, "içer dönük-dışa dönük olma" ve "özel-genel olma" kişilik özelliklerinin stres kaynaklarının bütünü üzerinde önemli etkiye sahip olduğu gözlenmektedir. "Düşünen-hisseden olma" ve "yargılayan-algılayan olma" kişilik özelliklerinin ise stres kaynaklarının bütünü üzerinde önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmektedir. Tek tek ele alınan kişilik özellikleri ile stres kaynakları arasındaki ilişki düşük düzeydedir. Ayrıca, araştırmada elde edilen bulgular ve sonuçlara dayalı olarak yöneticilerin hissettikleri stresi azaltmaya ve bundan sonra bu konuda çalışacak araştırmacılara yönelik çeşitli öneriler getirilmiştir.

Türkçapar ve diğerleri (2004), yaptıkları bir çalışmada eşlik eden depresyonu olan erkek antisosyal kişilik bozukluğu hastalarında öfke ile depresyon arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışma grubunu askerliğini yapmakta olan, çoğunluğunda madde kötüye kullanımı veya bağımlılığı bulunan ve DSM-III-R'ye göre yapılandırılmış, Klinik Görüşme Formu (SCID) ile antisosyal kişilik bozukluğu tanısı konmuş 72 erkek hasta oluşturmaktadır. Bu 72 kişiden 20'si DSM-IV depresif bozukluk tanalarına uyuyordu. Kontrol grubu olarak aynı yaşı ve sosyo-ekonomik özelliklere sahip, yine askerliğini yapmakta olan 40 birey seçildi. Çalışma gruplarında depresyon ve öfke düzeyleri Sürekli Öfke-Öfke Tarzı Ölçeği (SÖÖTÖ) ve Beck Depresyon Ölçeği kullanılarak ölçüldü. Bulgular: SÖÖTÖ puanlarına göre sürekli öfke düzeyi, bastırılmış öfke ve dışa yansıyan öfke düzeyleri hem depresyonu olan hem de depresyonu olmayan antisosyal kişilik bozukluğu hastalarında kontrol grubuna göre yüksekti. Öfkeyi kontrol etme düzeyi ise depresyonu olan antisosyal kişilik bozukluğu hastalarında depresyonu olmayan antisosyal hastalara göre daha yüksek olmakla birlikte kontrollerden farksızdı. Bağlantı analizinde sürekli öfke, içe

dönük öfke ve dışa dönük öfke puanlarıyla depresyon puanları arasında istatistik olarak anlamlı düzeyde pozitif bir bağıntı saptandı. Sonuç: Bulgularımız, depresyonla bastırılmış öfkenin ilişkili olduğu varsayımının antisosyal kişilik bozukluğuna ek olarak depresyonu olan hasta grubunda tam olarak desteklenmediğini göstermiştir. Bu hasta grubunda normal kontrollere göre hem bastırılmış öfke, hem de dışa vurulan öfke düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Arrindell ve diğerleri (2005), anne ve baba tutumlarının Eysenck'in kişilik özellikleri, cinsiyet rolleri ve öz-güven ile olan ilişkisini Avustralya, İspanya ve Venezuela'daki 1950 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme incelemişlerdir. Yapılan analizler, nevrozizm ebeveynlerden algılanan duygusal sıcaklık ile negatif, dışa-dönüklük ile ise pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Anne-baba reddedici tutumları ise nevrozizm ile pozitif, öz-güven ile ise negatif ilişkili bulunmuştur.

Korkmaz (2006), yaptığı araştırmada temel özellikleri ile eğitim kurumlarında gösterilen liderlik davranışları arasındaki ilişkiyi bulmayı amaçlamıştır. Daha açık olarak, okul yöneticilerinin bireysel kişilik özellikleri ile liderlik stilleri arasındaki ilişkide, yöneticinin problem çözmeye ait yönetsel davranışlarının aracılık edip etmediğidir. Araştırma, Ankara ili Merkez İlçelerinde bulunan 35 lise ve 62 ilköğretim okulu yöneticisi ile bu okullarda görev yapan 375 öğretmenden veri toplanarak yapılmıştır. Veriler 3 farklı anket "MLQ, KAI ve NEO-PI" uygulanarak elde edilmiştir. İlk önce, korelasyonel bir yaklaşım kullanılarak kişilik değişkenlerinin incelenmesinden sonra, KAI deki toplam skorları ile NEO-PI deki beş faktör ve bu faktörlere ilişkin iki kutuplu tercih skorlarından elde edilen standart puanlar kullanılarak, hiyerarşik K-Ortalamaları Cluster analizi yapıldı. Analiz de 4 ayırıcı grup elde edildi. 1. Yenilikçiler, 2. Yöneticiler, 3. Gelenekçiler ve 4. Güdüleyiciler. Bu gruplar kullanılarak yapılan ANOVA testleri yöneticilerin liderlik davranışlarının algılanması konusunda manidar farklılıklar ortaya çıkarttı. Daha genel olarak, Yenilikçi ve Güdüleyici grupta yer alan okul yöneticileri Gelenekçi ve Yönetici grupta yer alan okul yöneticilerine göre daha fazla dönüşümsel liderlik özelliği gösterdikleri bulunmuştur.

Karancı, Dirik ve Yorulmaz (2007), üniversite öğrencilerinin cinsiyet açısından; dışa dönüklük, nevrozizm ve psikotizm boyutlarında kız ve erkekler arasında bir fark bulunmadığını saptamışlardır. Shevlin, Bailey, Adamson ve diğerleri (2002) ise kadınların nevrozizm, erkeklerin ise psikotizm alt ölçeğinde yüksek puan aldıklarını bulmuşlardır.

Dündar ve Yapıcı (2008), tarafından yapılan bir çalışmada öğrencilerin kişilik özelliklerine göre sınav kaygı düzeyleri incelenmiştir. Ölçme araçları olarak, Sınav Kaygısı Envanteri (SKE) ve Hacettepe Kişilik Envanteri (HKE) kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular ve sonuçlardan bazıları şöyle sıralanabilir: Bayan öğrencilerin sınav kaygı düzeyi bay öğrencilere göre daha yüksektir. Kişilik genel uyum, sosyal uyum, kişisel uyum puanı düşük öğrencilerin, bu puanları yüksek olan öğrencilere göre sınav kaygı puanı daha yüksektir. Öğrencilerin kişiliklerinin genel uyumu ile sınav kaygısı arasında ters yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Bedel (2008), okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları, içsel-dışsal kontrol odağı yönelimleri ve demografik özellikleri arasındaki ilişkileri incelemiştir. Veriler, Ankara'daki üç farklı üniversitenin okul öncesi eğitim bölümlerinde lisans eğitimi almakta olan toplam 180 öğrenciden toplanmıştır. Verilerin analizi, katılımcıların öğretmenlik mesleğine ilişkin olumlu tutumlarının yüksek olduğunu, ancak bu duruma rağmen, bu katılımcıların yaklaşık olarak yarısının ilerisi için planları söz konusuken okul öncesiyle ilgili herhangi bir işte çalışmayı düşünmediklerini göstermiştir. Genel olarak ele alındığında, demografik özellikler ve tutumlar arasında anlamlı ilişkiler bulunmamıştır. Öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlar ve genel dışsal kontrol odağı arasında olumsuz ilişki tespit edilmişken, tutumlar ve içsel kontrol yönelimleri arasında anlamlı bir düzeyde ilişki saptanmamıştır. Kontrol odağı ölçeğinin alt faktörlerinden olan, şansa inanma ve çabalamanın anlamsızlığı boyutları ise öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarla olumsuz ilişkiye sahiptirler. Sosyotropi ve otonomi yönelimlerinin her ikisi de öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumlarla anlamlı düzeyde ilişkiler göstermemişlerdir. Ancak, bu ölçeğin alt faktörleri analiz edildiğinde, tutumlarla onaylanmama kaygısı alt ölçeği arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır.

Dündar (2009), yaptığı bir çalışmada üniversite öğrencilerinin kişilik özelliklerine göre problem çözme becerilerini incelemiştir. Cinsiyet, sınıf ve kişilik uyum özelliklerine göre öğrencilerin problem çözme becerilerinde farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Ölçme araçları olarak Kişisel Bilgi Formu, Problem Çözme Envanteri ve Hacettepe Kişilik Envanteri kullanılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, erkek ve kız öğrencilerin problem çözme becerilerinde farklılık yoktur. Sınıf düzeyine göre öğrencilerin problem çözme becerileri farklılık göstermektedir. Dördüncü sınıftaki öğrencilerin, alt sınıflardaki öğrencilere, üçüncü sınıftaki öğrencilerin birinci sınıftaki öğrencilere göre problem çözme becerileri daha yüksektir. Öğrencilerin kişilik uyumları ile problem çözme becerileri arasında pozitif ilişki vardır

Şahin, Güler ve Basım (2009), araştırmalarında, bilişsel zekâ ve duygusal zekânın, stresle başa çıkma yöntemleri ve stres belirtileri ile ilişkisi A Tipi kişilik örüntüsünde incelenmiştir. Yöntem: 271 üniversite öğrencisi ile bilişsel zekâ, duygusal zekâ, stresle başa çıkma, stres belirtileri ve A Tipi davranışları ölçen ölçekler kullanılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bulgular: Yaşanan stres belirtilerinin; stresle etkili başa çıkma ve duygusal zekânın alt boyutlarından stres yönetimi ve genel ruh durumu ile olumsuz yönde, etkisiz başa çıkma ve A Tipi kişilikle ise olumlu yönde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca cinsiyetin kız olmasının yaşanan stres belirtileri ile olumlu yönde ilişkili olduğu görülmüştür. Bireyler A Tipi kişilik yoğunluğuna göre değerlendirildiğinde ise, genel örneklemden farklı olarak A Tiplerinin stres belirtilerini, stresle etkili başa çıkma yöntemlerinin daha az kullanılmasının ve duygusal zekânın genel ruh durumu boyutundaki yetersizliğin yordadığı görülmüştür. B Tipi bireylerin stres belirtilerinde de stresle etkili başa çıkma yöntemlerinin daha az, etkisiz başa çıkma yöntemlerinin ise daha fazla kullanılması ile duygusal zekânın alt boyutu olan kişisel becerilerin yüksekliğinin yordayıcı değişkenler olduğu görülmüştür. Sonuç: Bireylerin sahip oldukları kişilik özelliğine göre, yaşadıkları stres belirtileri farklı değişkenlerle ilişkilidir. Stres yönetimi uygulamalarında, özellikle A Tiplerine duygusal zekâ öğeleri arasında belirtilen, yaşamdan zevk alma, olumlu, umutlu ve iyimser olma gibi özelliklerin kazandırılması faydalı olabilir

Basım, Çetin ve Tabak (2009), Kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarına etki eden kişilik özelliklerini belirlemek amacıyla kişilerin beş faktör kişilik özelliklerinin

iletişim sürecine odaklanan çatışma çözme yaklaşımlarını ne kadar yordadığı incelenmiştir. Araştırmanın örneklemini Ankara’da öğrenim gören ve yaşları 18 ile 26 arasında değişen 302 üniversite öğrencisinden oluşmaktadır. Ölçüm araçları olarak, ulusal örneklemler üzerine uyarlama çalışmaları yapılmış olan Kişilerarası Çatışma Çözme Yaklaşımları Ölçeği ve Beş Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği kullanılmıştır. Analizler sonucunda, gelişime açıklık ve uyumluluk kişilik özelliklerinin, tüm çatışma çözme yaklaşımlarını yordadığı tespit edilmiştir. Bunun yanında, dışadönüklük ve özdisiplin kişilik özellikleri çatışma çözme süreçlerinde önemli rol oynamıştır. Buna karşın, nörotiklik özelliğinin çatışma çözme yaklaşımlarını yordamadığı görülmüştür. Ayrıca demografik değişkenlerden cinsiyet, çatışma süreçlerinde hangi yaklaşımın benimsendiğini açıklamada, önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Tüm bu bulgular, kişilerarası çatışma çözme süreçlerinde, kişilik özelliklerinin önemli rol oynadığını göstermektedir.

Polat (2009), yaptığı çalışmada öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özelliklerine ne kadar sahip olduklarını saptamayı amaçlamıştır. Araştırmanın evrenini Kocaeli Üniversitesi, Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise Kocaeli Üniversitesi Eğitim Fakültesinin son sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmada verileri Van Der Zee ve Van Oudenhoven tarafından geliştirilen ‘çok kültürlü kişilik’ ölçeğinin Türkçe’ye uyarlanması ile toplanmıştır. Araştırma betimsel nitelikte bir araştırmadır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama bakılmış, bazı kişisel değişkenlere göre öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özelliklerinin değişip değişmediğini test etmek için t ve ANOVA testlerinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının çok kültürlü kişilik açısından yeterli oldukları bulunmuş ancak çok kültürlü kişiliğin alt boyutlarından duygusal dengede çok iyi durumda olmadıkları görülmüştür. Bu durum öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitim konusunda eğitim ihtiyacı olduğunu göstermektedir

Kubat ve Kuruüzüm (2010), tarafından gerçekleştirilen bir araştırmada üretim sektörü çalışanlarının iş değerlerine verdikleri önemi belirlemek ve iş değerleri ile kişilik arasındaki ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Kişilik özelliklerinin iş değerleri için iyi bir kestirimci olup olmadığı sorgulanmıştır. Çalışanlar (N=208) 85 maddeli Çok Boyutlu Kişilik Envanteri (Tatar, 2005), Super’in İş Değerleri Envanteri (1969)

ve Wu, Lee ve Os'un Envanterine (1996) dayalı olan İş Değerleri Envanterini doldurmuşlardır. Çalışma sonucunda kişilik özellikleri ile iş değerleri arasında orta düzeyde bir ilişkinin bulunduğu ortaya çıkmıştır.

Eryılmaz ve Öğülmüş (2010), yaptığı araştırmada kişilik özelliklerinin ergen öznel iyi oluşu ile ilişkilerini incelemiştir. Çalışmaya, 14-18 yaş arasında 270 kız ve 271 erkek olmak üzere toplam 541 ergen katılmıştır. Çalışmada, Yaşam Doyumu Ölçeği, Pozitif-Negatif Duygu Ölçeği ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi kullanılmıştır. Çalışmada, kişilik özelliklerinin ergen öznel iyi oluşunu açıklama düzeyini belirlemek amacıyla, aşamalı regresyon analizi yöntemi kullanılmıştır. Dışa dönüklük, duygusal dengesizlik ve sorumluluk kişilik özelliklerinin ergen öznel iyi oluşunu açıklayan önemli kişilik özellikleri olduğu sonucuna varılmıştır.

Batıgün ve Kılıç (2011), tarafından yürütülen bir araştırmada üniversite öğrencileri arasında internetin kullanım amacı ve internet bağımlılığının yaygınlık oranı konusunda bilgiler elde etmek; internet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, psikolojik belirtiler ve sosyal destek arasındaki ilişkileri saptamak amaçlanmıştır. Ayrıca internet bağımlılığı ile cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey gibi demografi k değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek de araştırmanın diğer bir amacını oluşturmaktadır. Örneklem grubu Ankara ve İstanbul illerindeki çeşitli özel ve devlet üniversitelerinde okumakta olan 672 kız ve 525 erkek olmak üzere toplam 1198 üniversite öğrencisinden oluşmuştur. Çalışmada İnternet Bağımlılığı Ölçeği, Beş Faktör Kişilik Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri ve Çok Boyutlu Algılanan Sosyal Destek Ölçeği kullanılmıştır. Yapılan bir seri istatistik analiz sonucunda öğrencilerin günde ortalama 1.53 (S = .79) saat internete bağlı kaldıkları; %18.89'unun internet bağımlısı olarak tanımlanabileceği ve erkeklerin internet bağımlılığı puanlarının kadınlardan anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu bulunmuştur. Ayrıca, üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan öğrencilerin orta ve alt sosyo-ekonomik düzeydeki öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksek internet bağımlılığı puanlarına sahip oldukları da dikkati çekmektedir. Yapılan regresyon analizi sonucunda internetin gün içerisinde uzun süreli ve iletişim amacıyla kullanımı, üst sosyoekonomik düzey, erkek olmak, gelecek beklentisi, yaşam doyumu ve özdenetimin düşük; nörotizm, anksiyete ve somatizasyonun ise yüksek olması internet bağımlılığını yordayan değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III. YÖNTEM

3.1 Araştırma Deseni

Bu araştırma Azerbaycan da öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyonel bir çalışmadır (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017). Bu araştırma türü iki ya da daha fazla değişken arasındaki belirli bir zaman dilimi içerisinde, belirli bir örnekleme değişkenler arasındaki geçici ilişkilerin herhangi bir mahallede bulunulmadan betimlenmeye çalışıldığı araştırma türüdür (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017). Bu çalışmada da benzer şekilde Azerbaycan da öğrenim görmekte olan üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişki herhangi bir müdahalede bulunulmadan betimlenmeye çalışılmıştır.

3.2 Evren

Araştırmanın evrenini 2018-2019 eğitim-öğretim yılında Azerbaycan devletinde Bakü şehrinde öğrenimlerine devam etmekte olan 45.159 öğrenci oluşturmaktadır.

3.3 Örneklem

Araştırmanın örneklemini Bakü de iki farklı devlet üniversitesinde dört farklı bölümde öğrenimlerine devam etmekte olan 547 üniversite öğrencisi oluşturmuştur. Öğrenciler olasılığa dayalı olmayan örnekleme yöntemlerinden biri olan uygun örnekleme yöntemiyle seçilmiştir (Büyüköztürk ve diğerleri, 2017). Öğrencilerin 262'si (%48) kadın ve 285'i (%52) erkektir. Öğrencilerin yaş aralığı 17 ile 29 arasında değişmekte olup, ortalama yaşları 19.68, yaşlarının standart sapma değeri 1.78'dir. Öğrencilerin 132'si (%24) Mühendislik Fakültesi, 167'si (%30) Deniz Navigasyonu Fakültesi, 140'ı Edebiyat Fakültesi (%26) ve 108'i (%20) Eğitim Fakültesi öğrencisidir. Son olarak, öğrencilerin 104'ü (%19) gelirini düşük düzeyde, 411'i (%75) orta düzeyde ve 32'si yüksek (%6) düzeyde algılamaktadır.

3.4 Veri Toplama Araçları

3.4.1 Kişisel Bilgi Formu

Üniversite öğrencilerinin cinsiyeti, yaşı, fakültesi ve sosyoekonomik durumu hakkında bilgi toplamak amacıyla dört sorudan oluşan bu formdan yararlanılmıştır.

3.4.2 Empatik Eğilim Ölçeği

Üniversite öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerini ölçmek amacıyla Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Eğilim Ölçeği (EEÖ) kullanılmıştır. EEÖ bireylerin günlük yaşamlarında empati kurabilme becerilerini ölçmek amacıyla Aşamalı Empati Kuramsal Modeline dayalı olarak geliştirilmiştir. EEÖ 20 maddeden oluşan beşli Likert tipi bir ölçektir. Katılımcılar her bir ölçek ifadesine katılma derecelerini *Hiç katılmıyorum*'dan (1) *Tamamen katılıyorum*'a (5) uzanan seçeneklerden birini işaretleyerek belirtmektedir. Ölçeğin eş değer ölçekler geçerliliği çalışmasında Edwards Kişisel Tercih Envanterinin Duyguları Anlama alt boyutuyla ilişkisi incelenmiş ve yüksek düzeyde pozitif yönde bir ilişki gösterdiği ($r = .68$) bulunmuştur (Dökmen, 1988). Ölçeğin güvenirliliği Dökmen (1988) tarafından eşdeğer yarılar ve test tekrar test güvenirliliği yöntemleri kullanılarak incelenmiş ve ölçeğin üç hafta arayla uygulanması sonucu bildirilen test-tekrar test güvenirliliğinin .82 olduğu, eş değer yarılar yöntemiyle hesaplanan güvenirliliğinin ise .81 olduğu bildirilmiştir. Ölçekte sekiz madde tersten kodlanmaktadır. Toplanan puan alınmadan önce tersten kodlanan maddeler yeniden kodlanmakta ve ölçekten alınabilecek puanlar 20 ile 100 arasında değişmektedir. Ölçekten alınan puanların yüksek olması bireylerin empatik eğiliminin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten örnek bir madde “Bana dertlerini anlatanlar yanımdan ferahlamış ayrılırlar.” şeklindedir.

3.4.3 Gözden Geçirilmiş Eysenick Kişilik Testi

Üniversite öğrencilerinin psikotizm, nevrotizm ve dışadönüklük kişilik özelliklerini değerlendirmek amacıyla Francis, Brown ve Philipchalk (1992) tarafından geliştirilen Gözden Geçirilmiş Eysenick Kişilik Testi (EKT-GG) kullanılmıştır. EKT-GG'nin Türk kültürüne uyarlama, geçerlilik ve güvenirlilik çalışmaları Karancı, Dirik ve Yorulmaz (2007) tarafından gerçekleştirilmiştir. EKT-GG psikotizm, nevrotizm, dışadönüklük ve yalan alt ölçeklerinden oluşmakta ancak yalan alt ölçeği değerlendirmeye alınmamaktadır (Karancı, Dirik ve Yorulmaz,

2007). Katılımcılar her bir ölçek maddesinin kendileri için uygunluğunu *Evet* ya da *Hayır* seçeneklerinden birini işaretleyerek belirtmektedir. EKT-GG de psikotizm ve nevrotizm ve dışadönük alt ölçeği altı maddeden oluşmakta ve alt ölçeklerden alınabilecek puanlar 0 ile 6 arasında değişmektedir. Alınan puanların artması ilgili kişilik özelliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir.

3.5 İşlem

Araştırma verileri Azerbaycan'da bulunan iki devlet üniversitesine devam etmekte olan öğrencilerden Mart 2019-Nisan 2019 tarihleri arasında araştırmacı tarafından toplanmıştır. Veri toplama araçları uygulanmadan önce Azerbaycan'da ilgili kurumlardan gerekli izinler alınmış ve uygulamalar araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Uygulamalar gerçekleştirilmeden önce araştırmaya katılımın gönüllü olduğu, verdikleri cevapların gizli kalacağı araştırmanın herhangi bir aşamasında (başlangıcında, ortasında ya da sonunda) hiçbir yaptırıma uğramadan araştırmadan çekilebilecekleri hakkında bilgi verilmiş ve tüm öğrenciler araştırmaya gönüllü olarak katılmıştır. Uygulamalar yaklaşık olarak 20 dakika sürmüştür.

3.6 Verilerin Analizi

Tüm istatistiksel analizler SPSS 23 istatistik programında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyeti, yaşı, fakültesi hakkında bilgi vermek amacıyla betimsel istatistiklerden yararlanılmıştır. Birinci araştırma sorusunu test etmek amacıyla bağımsız örneklem için t-testi gerçekleştirilmiştir. İkinci ve üçüncü araştırma sorusunu test etmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA'nın anlamlı olması durumunda farklılığın hangi grup ya da gruplar arasındaki puan farklılıklarından kaynaklandığını tespit etmek amacıyla işlem sonrası Tukey HSD testi kullanılmıştır. Dördüncü araştırma sorusunu cevaplamak amacıyla Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Son olarak, beşinci araştırma sorusunu cevaplamak amacıyla ise çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Analizler gerçekleştirilmeden önce Hair, Black, Babin ve Anderson'un (2014) önerileri doğrultusunda verilerin doğruluğu, kayıp ve aykırı değerler ve kullanılan istatistiksel analizlerin varsayımları incelenmiştir. Veri setindeki minimum ve maksimum değerlerin incelenmesi sonucunda tüm değerlerin beklenen değer aralıklarında olduğu görülmüştür. Veri setinde kayıp ya da aykırı değere rastlanmamıştır (Hair ve diğerleri, 2014). Fakülte türlerine göre

gerçekleştirilen Tek yönlü ANOVA analizlerinde varyansların homojenliği varsayımı ihlal edildiğinden Welch F testi sonuçları rapor edilmiştir (Hinton, McMurray ve Brownlow, 2014). Diğer uygun olan analizlerde normallik, varyansların homojenliği, doğrusallık, çoklu doğru varsayımları kontrol edilmiş ve karşılandığı görülmüştür (Hair ve diğerleri, 2014). Tüm istatistiksel analizlerde hata payı $p < .05$ olarak kabul edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

IV. BULGULAR

Birinci denencemizi incelemek amacıyla empati puanları, psikotizm puanları, nevrotizm puanları ve dışadönüklük puanları arasındaki ilişkinin gücü ve yönü Pearson Korelasyon analizi aracılığıyla incelenmiştir. Tablo 1’de değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri ve gerçekleştirilen Pearson korelasyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 1. Değişkenler Arasındaki Pearson Korelasyon Analizi Sonuçları

	1	2	3	4
1. Empati				
2. Psikotizm	-.02			
3. Nevrotizm	-.35**	-.03		
4. Dışadönüklük	.27**	-.10*	-.30	
Ortalama	65.17	1.68	3.05	3.35
Standart Sapma	7.12	1.04	1.57	1.58

$p < .05^*$, $p < .01^{**}$.

Tablo 1’de görüldüğü gibi empati puanları nevrotizm puanlarıyla orta düzeyde negatif yönde ilişkiliden ($r = -.35$, $p < .01$), dışadönüklük puanlarıyla düşük düzeyde pozitif yönde ilişkilidir ($r = .27$, $p < .01$). Diğer taraftan empati puanları psikotizm puanlarıyla ilişkili değildir ($r = -.02$, $p > .01$). Diğer bir ifadeyle bu örnekte dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri de yüksektir. Ancak nevrotiklik düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri düşüktür.

İkinci denencemizi incelemek amacıyla empati puanlarının, psikotizm puanları, nevrotizm puanları ve dışadönüklük puanları tarafından ne düzeyde ve yönde yordandığını belirleyebilmek amacıyla çoklu regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Tablo 2’de gerçekleştirilen çoklu regresyon analizine ilişkin değişim istatistikleri ve Tablo 3’de gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 2. Empati Puanları Regresyon Modeli Değişim İstatistikleri

Model	Değişim İstatistikleri								
	<i>R</i>	<i>R</i> ²	Düz. <i>R</i> ²	<i>Tah.</i>	ΔR^2	ΔF	<i>sd</i> ₁	<i>sd</i> ₂	<i>P</i>
Model 1	.40	.16	.15	6.16	.16	33.46	3	543	.001

$p < .001$

Tablo 2’de görüldüğü gibi empati puanlarına ilişkin oluşturulan regresyon modeli anlamlıdır ($F(3, 543) = 33.46, p < .001, \Delta R^2 = .15$) ve orta düzeyde bir etki büyüklüğüne sahiptir. Bu model empati puanlarındaki değişimin yaklaşık olarak %15’ini açıklamaktadır.

Tablo 3. Empati Puanları Regresyon Analizi Sonuçları

	<i>B</i>	<i>SH</i>	<i>B</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
Sabit	66.67	1.15		57.86	.001
Psikotizm	-.08	.27	-.01	-.30	.763
Nevrotizm	-1.36	.19	-.30	-7.21	.001
Dışadönüklük	.83	.19	.18	4.41	.001

$p < .001$

Tablo 3’de görüldüğü gibi psikotizm puanları ($\beta = -.01, t_{(543)} = -.30, p > .05$) empati puanlarının anlamlı bir yordayıcısı değilken ve nevrozizm puanları empati puanların negatif anlamlı bir yordayıcısıdır ($\beta = -.30, t_{(543)} = -7.21, p < .001$) ve dışadönüklük puanları ise empati puanlarının pozitif anlamlı bir yordayıcısıdır ($\beta = .18, t_{(543)} = 4.41, p < .001$). Empati puanlarının en önemli yordayıcısı nevrozizm puanlarıdır. Empati puanlarına ilişkin regresyon analizi sonuçları başka bir şekilde ifade edilecek olursa, bu örnekte diğer değişkenler sabit tutulduğunda nevrozizm düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri düşükken, dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Üçüncü denencemizi incelemek amacıyla kadınların ve erkeklerin empati ölçeği puan ortalamaları bağımsız gruplar için *t*-testi aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Tablo 4’de erkeklerin ve kadınların empati ölçeği puan ortalamaları ve standart sapma değerleri ve bağımsız örneklem için *t*-testi sonuçları görülmektedir.

Tablo 4. Cinsiyete Göre Empati Puanları Bağımsız Gruplar İçin T-Testi Sonuçları

	\bar{x}	Standart Sapma	<i>Sd</i>	<i>T</i>	<i>P</i>
Erkek	65.54	7.13	545	1.26	.207
Kadın	64.77	7.10			

$p > .05$

Tablo 4’de görüldüğü gibi gerçekleştirilen bağımsız gruplar için *t*-testi sonucunda erkeklerin ve kadınların empati puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür ($t_{(545)} = 1.26, p > .05$). Bu örnekte kadınların ve erkeklerin empati düzeyleri birbirine benzerdir.

Dördüncü denencemizi incelemek amacıyla farklı fakültelelere devam etmekte olan öğrencilerin empati ölçeği puan ortalamaları tek yönlü ANOVA aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Tablo 5’de öğrencilerin devam ettikleri fakültelelere göre empati puan ortalamaları ve standart sapma değerleri ve tek yönlü ANOVA sonuçları görülmektedir.

Tablo 5. Fakültelelere Göre Empati Puanları Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	\bar{x}	Standart Sapma	<i>sd₁,sd₂</i>	<i>F</i>	<i>P</i>
1. Mühendislik	65.21	6.58	3, 288	1.45	.288
2. Deniz Navigasyonu	64.46	7.79			
3. Edebiyat Fakültesi	66.09	6.23			
4. Eğitim Fakültesi	65.00	7.70			

$p > .05$

Tablo 5’de görüldüğü gibi fakültelelere göre gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda bireylerin devam ettiği fakültelelere göre empati puanlarında anlamlı bir

farklılık yoktur (Welch $F_{(3, 288)} = 1.45, p > .05$). Başka bir ifadeyle Mühendislik fakültesine, Deniz Navigasyonu fakültesine, Edebiyat Fakültesine ve Eğitim Fakültesine devam eden öğrencilerin empati düzeyleri birbirine benzerdir.

Beşinci denencemizi incelemek amacıyla algılanan sosyoekonomik düzeye göre öğrencilerin empati ölçeği puan ortalamaları tek yönlü ANOVA aracılığıyla karşılaştırılmıştır. Tablo 6'da öğrencilerin algılanan sosyoekonomik düzeylerine göre empati puan ortalamaları ve standart sapma değerleri ve tek yönlü ANOVA sonuçları görülmektedir.

Tablo 6. Algılanan Sosyoekonomik Düzeye Göre Empati Puanları Tek Yönlü ANOVA Sonuçları

	\bar{x}	Standart Sapma	sd_1, sd_2	F	P
1. Düşük	64.50	6.82	2, 544	1.99	.137
2. Orta düzeyde	65.48	7.16			
3. Yüksek	63.28	7.41			

$p > .05$

Tablo 6'da görüldüğü gibi algılanan sosyoekonomik duruma göre gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testi sonucunda bireylerin algılanan sosyoekonomik durumuna göre empati puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur ($F_{(2, 544)} = 1.99, p > .05$). Başka bir ifadeyle algılan ekonomik durumu düşük, orta düzeyde ve yüksek olan bireylerin empati düzeyleri birbirine benzerdir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

V. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

5.1 Sonuç

Araştırmanın sonucuna göre;

- Üniversite öğrencilerinden empati düzeyleri nevrozizm puanlarıyla orta düzeyde negatif yönde ilişkiliyken, dışadönüklük puanlarıyla düşük düzeyde pozitif yönde ilişkilidir . Diğer taraftan empati puanları psikotizm puanlarıyla ilişkili değildir.
- Üniversite öğrencilerinden nevrozizm düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri düşüken, dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri yüksektir.
- Azerbaycanda üniversitelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında cinsiyete göre anlamlı bir ilişki yoktur.
- Azerbaycanda üniversitelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında fakülteye göre anlamlı bir ilişki yoktur.
- Azerbaycanda üniversitelerde öğrenim gören üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında algılanan gelir düzeylerine göre anlamlı bir ilişki yoktur.

5.2 Tartışma

Bu araştırmada üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri ile kişilikleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Verileri Bakü Devlet Üniversitesi, Azerbaycan Devlet Deniz Akademisine devam etmekte olan öğrencilerden öğrencilerinden seçkisiz yöntem ile seçilen 547 kişi üzerinde yapılan bu araştırmada öğrencilerin kişilikler ile empati düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır.

Araştırmanın sonucunda birinci alt problemimiz ele alındığında üniversite öğrencilerinin empati düzeyleri nevrozizm puanlarıyla orta düzeyde negatif yönde ilişkilirken, dışadönüklük puanlarıyla düşük düzeyde pozitif yönde ilişkilidir . Diğer taraftan empati puanları psikotizm puanlarıyla ilişkili değildir. Öğretmenler üzerinde yapılan bir araştırmada (Bektaş, Yazıcı ve Altun, 2013) gelir açısından nörotisizm ve psikotizmin depresif belirtilerinin anlamlı düzeyde farklılaşma olmadığı ifade edilmiştir. Başka bir araştırmada (Koç, Avşaroğlu ve Sezer, 2004) nevrozik problem kaynağı ile sosyo-ekonomik düzey arasında yüksek gelirli öğrencilerin daha nevrozik belirtiler göstermelerine rağmen anlamlı bir farklılık olmadığı belirtilmiştir. Arrindell ve arkadaşları (2005), anne ve baba tutumlarının Eysenck'in kişilik özellikleri, cinsiyet rolleri ve öz-güven ile olan ilişkisini Avustralya, İspanya ve Venezuela'daki 1950 üniversite öğrencisinden oluşan bir örnekleme incelemişlerdir. Yapılan analizler, nevrozizmin ebeveynlerden algılanan duygusal sıcaklık ile negatif, dışadönüklük ile ise pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermiştir. Anne-baba reddedici tutumları ise nevrozizm ile pozitif, öz-güven ile ise negatif ilişkili bulunmuştur.

Araştırmanın sonucunda ikinci alt problemimiz elde edilen bulgulara göre dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri yüksektir. Empati düzeyleri psikotizm kişilik özellikleri ile ilişkili değilken, nevrozizm kişilik özellikleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri düşük bulunmuştur. . Şahin ve Ünüvar (2010) tarafından eğitim fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir başka araştırmada, öğrencilerin dışadönüklük ve nevrozizm alt ölçeklerine ait puan ortalamaları arasında cinsiyete göre anlamlı bir farklılaşma görülmemesine rağmen psikotizm alt testinden elde edilen puan ortalamalarının anlamlı şekilde farklılaştığı; erkeklerin kızlara göre daha psikotik özellikler gösterdiği gözlenmiştir.

Sonuç olarak üçüncü alt problemimize baktığımız zaman empati düzeyleri ile kişilik özellikleri arasında cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Bu sonuç öğrencilerin yetiştirilme tarzıyla da ilişkilendirilebilir. Empati düzeyleri cinsiyet değişkenine bağlı olarak incelendiği birçok araştırmada farklı sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür. Bazı araştırmalarda empati düzeyi cinsiyete göre farklılık göstermezken (Dinçyürek, 2004; Atilla, 2007), bazı araştırmalarda cinsiyete göre anlamlı bir farklılık görülmüştür. Sonucun anlamsız çıkması örneklemin küçükleme kaynağından kaynaklanmış olabilese de literatür incelendiğinde empati düzeyinin cinsiyete göre

farklılaşmadığını ortaya koyan araştırmalara rastlanmıştır (Ünüvar, 2009). Bu araştırma sonucuna paralel olarak Akçalı (1991) üç farklı meslek elemanları üzerinde yaptığı araştırmada empati düzeyleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde Aydın (2011) üniversite öğrencilerinin annelerinden algıladıkları kabul ve kontrol ile ahlaki muhakeme düzeyleri arasındaki ilişkide empati becerilerinin aracı ve biçimlendirici; kişilik özelliklerinin biçimlendirici etkisinin incelediği araştırmasında öğrencilerin empati becerilerinin cinsiyete açısından farklılaşmadığını bulmuştur.

Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre fakültelelere göre empati puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur. Tüm ele alınan fakültelerin empati düzey puanları birbirine çok yakın belirlenmiştir. Yayıcı (2018), Üniversite öğrencilerinin empatik eğilim ve etkileşim kaygısı arasındaki ilişki adlı araştırmasında eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik eğilimlerinin fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinde yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgu öğretmen adaylarının empatik eğiliminin öğrenim görülen programa göre farklılaştığını (Genç ve Kalafat, 2008; Pala, 2008; Ekinci, 2009) belirten araştırma bulgularla benzerlik göstermektedir.

Bulgulara göre sonuncu alt problemimiz ele alındığında algılanan sosyoekonomik duruma göre gerçekleştirilen tek yönlü ANOVA testinin sonucunda belirlenen öğrencilerin sosyoekonomik durumuna göre empati puanlarında anlamlı bir farklılık yoktur. Bunun sebebinin kültür farklılıklarının olabileceği düşünülmektedir. (Pala, 2008) öğrencilerin ekonomik düzeylerine göre empati kurma becerileri arasında anlamlı bir farklılık bulmuş, ekonomik durumu en iyi olan öğrencilerin empati kurma becerileri en yüksek iken, ekonomik durumu kötü olanların empati kurma becerilerinin düşük düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Brown, Sauther ve Litvany (2007) yaptıkları çalışmada sosyoekonomik duruma daha iyi olan öğrencilerin empati düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte sosyoekonomik düzeye göre empatik eğilimin farklılaşabileceğini ortaya koyan araştırmalarda vardır. Örneğin, Madsen (1971) ve DePalma (1974), orta sosyal sınıftan olan çocukların, alt sosyal sınıftakilere göre daha fazla empatik davrandıklarını bulmuşlardır (Aktaran Dökmen,1987). Kalliopuska (1984), farklı sosyal sınıftaki annelerin empati kurma becerileri arasında fark bulamazken, orta sınıftan gelen babaların diğerlerine oranla daha fazla empatik beceriye sahip

olduklarını ve alt sosyal sınıftan olan çocukların üst sosyal sınıfa göre daha fazla empatik davranma eğilimine sahip olduğunu bulmuştur (Aktaran Dökmen,1987).

Sonuçlar bir bütün olarak ifade edilecek olursa, empati düzeyleri cinsiyet, fakülte ve algılanan gelir düzeyleriyle ve psikotizm düzeyleriyle ilişkili değilken, nevroz düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri düşükken, dışadönüklük düzeyleri yüksek olan bireylerin empati düzeyleri yüksektir.

5.3 Öneriler

Araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin hepsinin aynı gelişim döneminde oldukları varsayılmıştır. Örneklemin farklı gelişim dönemlerine de uygulanması bu konu hakkında derinlemesine bilgiler sunulmasına yardımcı olacaktır.

- Üniversite düzeyindeki psikolojik danışmanların veya alanda uzman kişilerin rehberliğinde empatik becerileri geliştirecek eğitimlerin, etkinliklerin yapılması öğrencilerin empati düzeylerinin gelişmesini destekleyebilir.
- Araştırmamın sonucunda elde ettiğimiz bulgulara göre üniversite öğrencilerinin psikotik kişilik özelliklerinin iyileştirilmesi amacıyla çeşitli sosyal etkinliklere yönlendirmeler, uzman kişilerce yapılacak olan aile eğitimleri ve yine empatik beceri geliştiren eğitim ve etkinliklerin yapılması ayrıca öğrencilerin kişisel gelişimlerini destekleyecek psiko-eğitim hizmetleri (öfke kontrolü, pro-sosyal davranış eğitimi vb) verilmesi öğrencilerin empati düzeylerini arttıracığı düşünülmektedir.
- Ayrıca yüksek empatik beceri davranışı psikolojik danışma sürecinin önemli bir amacı olarak görülmektedir. Rehberlik ve psikolojik danışma, bireyin iletişim çatışmalarını engelleyip daha sağlıklı iletişim kurabilmesini sağlamak için empati becerisini geliştirmeyi amaçlar. Yani bireylerin çevreyle iletişiminin iyileştirilmesi empati düzeylerinin yüksek olmasına bağlıdır.

Gelecekte yapılacak çalışmalar açısından,

- Yapılan bu çalışma, Azerbaycan, Bakü ilinin üniversitelerinde öğrenim gören öğrencilerle sınırlıdır. Benzer çalışmalar, örneklem daha da genişletilerek ve değişkenler çoğaltılarak yapılabilir.

- Bireylerin empatik beceri göstermemelerindeki nedenleri ortaya koyacak ölke çapında tüm üniversitelerde izleme çalışmaları yapılabilir ve bulgular doğrultusunda gerekli eğitimler verilebilir.
- Araştırmada yer alan psikotik ve nörotik kişilik özelliklerinin oluşumunu incelemek amacıyla boylamsal çalışmalar da yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Akçalı, Ö. (1991). *Kaygı seviyesinin empatik beceriye etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Akkoyun, F. (1982). Empatik anlayış üzerine. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 15(2), 63-69.
- Akkoyun, F. (1983). Empatik Olmak, değeri anlaşılmamış bir varoluş şeklidir. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 16(1), 103-124.
- Allport, G. W., & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of personality and social psychology*, 5(4), 432.
- Anıl Özdemir, L. (2013), *Üniversite öğrencilerinde empati ve sosyotropik otonomik kişilik özellikleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Arifoğlu, B., Razi, G. S. (2011). Birinci sınıf hemşirelik öğrencilerinin empati ve iletişim becerileriyle iletişim yönetimi dersi akademik başarı puanı arasındaki ilişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 4(1), 7-11
- Arrindell, W. A., Akkerman, A., Bagés, N., Feldman, L., Caballo, V. E., Oei, T. P., ... & Davis, M. (2005). The short-EMBU in Australia, Spain, and Venezuela. *European Journal of Psychological Assessment*, 21(1), 56-66.
- Atila, G. (2007). *Erillik/dişillik boyutunun empatik beceri ile ilişkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Aydemir, Ö. (2005). Güncel psikoloji ve psikiyatri. Köroğlu, E. (Ed). Bilkent *Ankara: Hekimler Yayın Birliği*, cilt (4), s. 34,36.
- Aydın, Z. (2011), *Üniversite öğrencilerinin annelerinden algıladıkları kabul ve kontrol ile ahlaki muhakeme düzeyleri arasındaki ilişkide, empati becerilerinin aracı ve biçimlendirici; kişilik özelliklerinin biçimlendirici etkisinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul
- Baltaş, Z. ve Baltaş A. (1999). *Bedenin Dili*. 22. Basım, İstanbul:Remzi Kitabevi, s.166 .
- Batıgün, A. D., & Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26(67).
- Baysal, C. ve Tekarslan, E. (1996). *Davranış bilimleri*. İstanbul: Avcil Basım Yayım.
- Bektaş, S. Ç., Yazıcı, H. ve Altun, F. (2013). Öğretmenlerin Kişilik Özellikleri ve Kişisel Sağlık Davranışları İle Depresif Belirtileri Arasındaki İlişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 17 (1), 127-141.
- Benice, A. (2010). *Eğitimde yansımalar bizi biz yapan "Kişiliğimiz"*. İstanbul: İstanbul Arel Eğitim Kurumları.
- Bozgeyikli, H. (2001). *Üniversite öğrencilerinin kişilik özellikleri ile kişiler arası ilişkilerde farkında olma düzeyleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bozkurt, A. (1997). *Cinsiyetleri, fakülteleri ve uyum düzeyleri farklı Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinin empatik eğilim düzeyleri*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Brown, J.A, Sauther, J.A., Littvay, L. (2007). *Attitude and Change: Conditioning in the Business School Environment*.

- Bryant, B. K. (1982). An index of empathy for children and adolescents. *Child development*, 413-425.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Cattell, R. B. (1943). The description of personality. I. Foundations of trait measurement. *Psychological review*, 50(6), 559.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İyi düşün doğru karar ver*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Çelik, G. T. ve Oral, E. L. (2013). Türk inşaat sektörü çalışanlarının kişilik özelliklerinin, örgütsel bağlılık ve iş tatmini ile ilişkisi. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 28(2), 15-26.
- Değirmenci, H. C. (2004). *Kişisel gelişim ve pozitif enerji*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- Digman, J. M. (1990). Personality structure: Emergence of the five-factor model. *Annual review of psychology*, 41(1), 417-440.
- Dinçyürek, S. Üniversite öğrencilerinin empatik becerilerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Marmara coğrafya dergisi*, (10).
- Doğan, H. (2010). *Evli bireylerin sosyotropik-otonomik kişilik özellikleriyle evliliklerinde çatışma yaşama durumları arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dökmen, Ü. (1987), "Empati kurma becerisi ile sosyometrik statü arasındaki ilişki" *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi* 20(1-2), 183-207
- Dökmen, Ü. (1988). Empatinin yeni bir modele dayandırılarak ölçülmesi ve psikodrama ile geliştirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21(1-2), 155-190.
- Dökmen, Ü. (1990). Yeni bir empati modeli ve empatik becerinin iki farklı yaklaşımla ölçülmesi. *Psikoloji Dergisi*, 7(24), 42-50.
- Dökmen, Ü. (2000). *İletişim çatışmaları ve empati*. (On altıncı basım). İstanbul; Sistem Yayıncılık.
- Dündar, S., Yapıcı, Ş. ve Topçu, B. (2008). Üniversite öğrencilerinin bazı kişilik özelliklerine göre sınav kaygısının incelenmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(1), 171-186.
- Ekinci, Ö. (2009). *Öğretmen adaylarının empatik ve eleştirel düşünme eğilimlerinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Eren, E. (2001). *Örgütsel davranış ve yönetim psikolojisi*, İstanbul; Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Eroğlu, F. (2011). *Davranış bilimleri*, İstanbul; Beta Basım A.Ş.
- Ertürk, M. (2009). *İşletmelerde yönetim ve organizasyon*. İstanbul; Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Eryılmaz, A., ve Ögülmüş, S. (2010). Ergenlikte öznel iyi oluş ve beş faktörlü kişilik modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(3), 189-203.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. (1968). A factorial study of psychoticism as a dimension of personality. *Multivariate Behavioral Research*.
- Eysenck, H. J., & Eysenck, S. B. G. (1975). *Manual of the Eysenck Personality Questionnaire (junior and adult)*. Hodder and Stoughton.
- Forsberg, M. (1993). Childhood affects office politics. *Journal of Personnel*, 29-32.
- Francis, L. J., Brown, L. B. ve Philipchalk, R. (1992). The development of an abbreviated form of the Revised Eysenck Personality Questionnaire (EPQR-

- A): Its use among students in England, Canada, the USA and Australia. *Personality and individual differences*, 13(4), 443-449.
- Geçtan, E. (1995). *İnsan olmak*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Geçtan, E. (2005) *Psikanaliz ve sonrası*, Hür Yayın A.Ş., İstanbul
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(4), 54-66.
- Goldberg, L. R. (1993). The structure of phenotypic personality traits. *American psychologist*, 48(1), 26.
- Güney, S. (2013). *Davranış bilimleri*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Multivariate data analysis* (7. bs.). Harlow: Pearson Education Limited.
- Hinton, P. R., McMurray, I. ve Brownlow, C. (2014). *SPSS explained* (2. bs.). New York: Routledge.
- Isır, T. (2006). *Örgütlerde personel seçim süreci: bir kamu kuruluşundaki yönetici personelin kişilik özelliklerinin tespit edilerek personel seçim sürecinin iyileştirilmesi üzerine bir araştırma*. (Doktora Tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- İşçi, M. (1999). *Davranış bilimleri*. İstanbul: Der Yayınları
- John, O. P., & Srivastava, S. (1999). The Big Five trait taxonomy: History, measurement, and theoretical perspectives. *Handbook of personality: Theory and research*, 2(1999), 102-138.
- Kabakçı, E. (2001). Üniversite öğrencilerinde sosyotropik/otonomikkışilik özellikleri, yaşam olaylar ve depresif belirtiler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(4), 273-282.
- Karabağ, G. (2003) *Öğretilebilir ve bilişsel bir beceri olarak tarihi empati*, prezi.com/dwdwozh9w6sw/tarihsel-empati/Psikiyatri adresinden erişildi.
- Karadal, H. (2003). *Yönetici yaşam biçimleri ile yöneticinin etkinliği ve tatmini arasındaki ilişki*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Karancı, N., Dirik, G. ve Yorulmaz, O. (2007). Eysenck kişilik anketi-gözden geçirilmiş kısaltılmış formu'nun (EKA-GGK) Türkiye'de geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 18(3), 1-8.
- Katz, Robert L., 1963, *Empathy, Its Nature And Uses*, The Free Press Of Glencoe, A Division Of The Macmillan Company, Printed In The United States America.
- Kaya, A. ve Siyez, D. M. (2010). KA-Sİ çocuk ve ergenler için empatik eğilim ölçeği: Geliştirilmesi geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Bilim*, 35(156).
- Koç, M. Avşaroğlu, S. Sezer, A. (2004). Üniversite Öğrencilerinin Akademik Başarıları ile Problem Alanları Arasındaki İlişki. Selçuk Üniversitesi. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 11, 483-497.
- Korkmaz, M. (2006). Okul yöneticilerinin kişilik özellikleri ile liderlik stilleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 12(2), 199-226.
- Köksal, A. (2000). Müzik eğitimi alma cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ergenlerin empatik becerilerinin ve uyum düzeylerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(18).
- Kubat, U. ve Kuruüzüm, A. (2006). İş değerleri ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi: bir yapısal denklem modelleme yaklaşımı. *Süleyman*

- Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(3), 487-505.
- Lynch, T. R., Robins, C. J., & Morse, J. Q. (2001). Couple functioning in depression: the roles of sociotropy and autonomy. *Journal of Clinical Psychology*, 57(1), 93-103.
- Okvuran, A. (1995). Çağdaş İnsanı Yaratmada Yaratıcı Drama Eğitiminin Önemi ve Empatik Beceri ve Empatik Eğilim Düzeylerine Etkisi. *A.Ü. EBF Dergisi*, 27(1), 185-194.
- Önder, A., & Gülay, H. (2007). Annelerin kabul red düzeyi ile çocuklarının empati becerisi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(22), 23-30.
- Ören, N. ve Gençdoğan, B. (1998). Psikolojik danışma ve rehberlik anabilim dalı öğrencilerinin aile ve arkadaşlardan algılanan sosyal destek düzeyleri ile empatik becerileri arasındaki ilişkiler. *VII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. 9-11 Eylül. Konya.
- Öz, F. (1998). Son sınıf hemşirelik öğrencilerinin empatik eğilimleri, empatik becerileri ile akademik başarıları arasındaki ilişki. *Cumhuriyet Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 2(2), 32-38.
- Özbay, Y., & Şahin, M. (1996). Psikolojik danışmada empatik atmosfer ve beceri düzeyinde kazandırılması. *III. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi*, ÇÜ, Adana.
- Özkaya, M. (2003). Mesleklerinde tanınmış yüz türk kadınının kişilik ve liderlik özellikleri. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 86-138.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(23), 13-23.
- Payne, P. A., Weiss, S. D., & Kapp, R. A. (1972). Didactic, experiential, and modeling factors in the learning of empathy. *Journal of Counseling Psychology*, 19(5), 425.
- Polat, S. (2009). Öğretmen adaylarının çok kültürlü eğitime yönelik kişilik özellikleri. *International Online Journal of Educational Sciences*, 1(1), 154-164
- Roberts, W., & Strayer, J. (1996). Empathy, emotional expressiveness, and prosocial behavior. *Child development*, 67(2), 449-470.
- Sato, T., & McCann, D. (2000). Sociotropy–autonomy and the Beck Depression Inventory. *European Journal of Psychological Assessment*, 16(1), 66.
- Sayın, S. (2003). Farklı programlarda okuyan öğretmen adayı üniversite öğrencilerinin empatik eğilimi, öğretmenlik mesleğine karşı tutum ve mesleki benlik saygısı. *Burdur Eğitim Fakültesi Dergisi*, 34(6), 74-84.
- Soysal, A. (2008). Çalışma yaşamında kişilik tipleri: Bir literatür taraması. *Çimento İşveren Dergisi*, 22(1), 4-19.
- Şahin, H. ve Ünüvar, P. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin empatik becerileri ve kişilik özelliklerinin incelenmesi. *Sözel Bildiri, Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı, İstanbul*.
- Şahin, N. H., Güler, M. ve Basım, H. N. (2009). A tipi kişilik örüntüsünde bilişsel ve duygusal zekânın stresle başa çıkma ve stres belirtileri ile ilişkisi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 20(3), 243-254.
- Şenin, R. (1980). *Gençlik psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Fakültesi Matbaası.
- Tosyalı, M. (2010) *Evli bireylerde bağımlı ve özerk (sosyotropik-otonomik) kişilik özellikleri, empati ve mutluluk düzeyi arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir

- Tutuk, A., Al, D., ve Doğan, S. (2002). Hemşirelik öğrencilerinin iletişim becerisi ve empati düzeylerinin belirlenmesi. *CÜ Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 6(2), 36-41.
- Yaman, M., Bayrakçı, M., ve Yaman, Ç. (2002). Stres kaynakları ile yöneticilerin kişilik özellikleri arasındaki ilişki. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 3(9), 141-155.
- Yanbaştı, G. (1990). *Kişilik kuramları*. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Yaşar, A. A. (2008). *Üniversite öğrencilerinin mükemmeliyetçi kişilik özelliği ile empati düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Yavuzer, H. (2005) *Çocuğu tanımak ve anlamak*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yaycı, L. Relationship between empathetic disposition and interaction anxiety in university students. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(18), 221-238.
- Yazgan İnanç, B. (2013). *Kişilik kuramları*, Pegem Akademi, İstanbul.
- Yazıcı, H. (1997) *Karadeniz teknik üniversitesi öğrencilerinin kişilik özelliklerinin Eysenck'in kişilik kuramına göre incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Yıldırım, H. (2003). *Empati ile beş faktör kişilik modeli arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.

EKLER

EK-1 KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Yaş: ...

Cinsiyet : Kadın () Erkek ()

Fakülte :

Ailenin gelir düzeyi : düşük düzey() orta düzey() yüksek düzey()

EK-2 EMPATİK EĞİLİM ÖLÇEĞİ (EEÖ)

Sevgili Öğrenciler;

Aşağıdaki cümleleri okuduktan sonra, her bir cümleye ilişkin yargınızı, cümlenin sağındaki sayılardan birisini işaretleyerek belirteceksiniz. Eğer bir cümledeki fikir size **tamamen uygun ise 5'in, oldukça uygun ise 4'ün, üzerine bir çarpı (X) işareti koyun, eğer bir cümleye ilişkin olarak kararsız- sanız 3'ün üzerine (X) koyun, cümledeki fikir size oldukça aykırı ise 2'nin, tamamen aykırı ise 1'in üzerine (X) işareti koyunuz. Teşekkürler.**

İFADELER	Tamamen Aykırı	Oldukça Aykırı	Kararsızım	Oldukça Uygun	Tamamen Uygun
1- Çok sayıda dostum var.	1	2	3	4	5
2- Film seyrederken bazen gözlerim yaşarır.	1	2	3	4	5
3- Sıklıkla kendimi yalnız hissederim	1	2	3	4	5
4- Bana dertlerini anlatanlar, yanımdan ferahlamış olarak ayrılırlar	1	2	3	4	5
5- Başkalarının problemleri, beni kendi problemlerim kadar ilgilendirir.	1	2	3	4	5
6- Duygularımı başkalarına iletmede güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
7- İnsanların film seyrederken ağlamaları tuhafıma gider.	1	2	3	4	5
8- Birisiyle tanışırken,bazen dikkatim,onun söylediklerinden çok vereceğim cevap üzerine yoğunlaşır.	1	2	3	4	5

EK-3 Eysenck Kişilik Anketi-Gözden Geçirilmiş Kısa Formu

Lütfen aşağıdaki her bir soruyu, Evet ya da Hayır'ı işaretleyerek cevaplayınız. Doğru veya yanlış cevap ve çeldirici soru yoktur. Hızlı cevaplayınız ve soruların tam anlamları ile ilgili çok uzun düşünmeyiniz.

Sorular	Evet	Hayır
1. Duygu durumunuz sıklıkla mutlulukla mutsuzluk arasında değişir mi?		
2. Konuşkan bir kişi misiniz?		
3. Borçlu olmak sizi endişelendirir mi?		
4. Oldukça canlı bir kişi misiniz?		
5. Hiç sizin payınıza düşenden fazlasını alarak açgözlülük yaptığınız oldu mu?		
6. Garip ya da tehlikeli etkileri olabilecek ilaçları kullanır mısınız?		
7. Aslında kendi hatanız olduğunu bildiğiniz bir şeyi yapmakla hiç başka birini suçladınız mı?		

EK -4 ETİK KURUL İZİNİ

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ETİK KURUL KARARLARI

KARAR TARİHİ	TOPLANTI SAYISI	KARAR SAYISI
28.03.2019	3	2019 - 81

KARAR NO:
2019 - 81

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi **Ganira HASANLI**'nin Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT danışmanlığında " Azerbaycan'da Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Empati Düzeyleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasını içeren 11886 sayılı dilekçesi okunarak görüşüldü.

Üniversitemiz Eğitim Bilimleri Enstitüsü yüksek lisans öğrencisi **Ganira HASANLI**'nin Dr. Öğr. Üyesi Yaşar BARUT danışmanlığında " Azerbaycan'da Öğrenim Gören Üniversite Öğrencilerinin Empati Düzeyleri ile Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezine ilişkin anket çalışmasının kabulüne oy birliği ile karar verildi.